

BIBLIOGRAFIE

a. Antologii, ediții

- Anthologie* = *Anthologie du fantastique*, 2 vol. Paris, Gallimard, 1966.
 Enright 1994 = *The Oxford Book of the Supernatural*. Chosen and edited by D.J. Enright, Oxford and New York, Oxford University Press.
 Petrescu 2002 = Cezar Petrescu, *Aranka, știma lacurilor. Nuvele fantastice*, ediție îngrijită și postfață de Aureliu Goci, București, Editura 100+1 Gramar.

b. Referințe exegetice

- Bălu 1972 = Ion Bălu, *Cezar Petrescu*, București, Editura Univers.
 Biberi 1982 = Ion Biberi, *Eseuri literare, filosofice și artistice*, București, Editura Cartea Românească.
 Caillois 1966 = Roger Caillois, *De la féeerie à la science-fiction*, în *Anthologie I*: 7–24.
 Caillois 1971 = Roger Caillois, *În inima fantasticului*, traducere de Iulia Soare, cuvânt introductiv de Edgar Papu, București, Editura Meridiane.
 M. Călinescu 1970 = Matei Călinescu, *Eseuri despre literatura modernă*, București, Editura Eminescu.
 G. Călinescu 1982 = G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva.
 Crowe 1848 = Catherine Crowe, *The Night Side of Nature, or, Ghosts and Ghost Seers*, 2 vol., London, T.C. Newby.
 Dan 1975 = Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, București, Editura Minerva.
 Dan 2005 = Sergiu Pavel Dan, *Fețele fantasticului. Delimitări, clasificări și analize*, Pitești, Editura Paralela 45.
 Gafița 1963 = Mihai Gafița, *Cezar Petrescu*, București, Editura pentru Literatură.
 Marino 1973 = Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, vol. I (A–G), București, Editura Eminescu.
 Ruști 2009 = Doina Ruști, *Dicționar de teme și simboluri din literatura română*, Iași, Editura Polirom.
 Todorov 1973 = Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, traducere de Virgil Tănase, prefață de Alexandru Sincu, București, Editura Univers.

RESIZED GOTHIC.

ARANKA, ȘTIMA LACURILOR BY CEZAR PETRESCU

ABSTRACT

My works focuses on Cezar Petrescu's novella, *Aranka, știma lacurilor*, which I interpret as a convincing example of Romanian supernatural prose. My main thesis is that Petrescu's novella constitutes a late but nonetheless original addition to the Gothic genre, fashioned according to the realities of a forlorn and mystery-imbued corner of Eastern Europe – Transylvania.

Key-words: *Romanian literature, Cezar Petrescu, short story, fantastic literature, supernatural, Gothic.*

ANTROPONIMIE, ETNOLOGIE ȘI ISTORIE.
CONTRIBUȚII ALE LUI PETRU CARAMAN

MIRCEA CIUBOTARU*

Ultima lucrare inedită a savantului ieșean Petru Caraman, dintre cele douăsprezece elaborate, dar niciodată apărute la vremea lor, vede, în sfârșit, lumina tiparului¹ prin devotamentul și strădania a doi cercetători care și-au legat viața și cariera profesională și de sarcina meritorie a valorificării, pentru cultura românească, a operei unui om nedreptățit de istorie (de fapt, de oamenii care o fac și o scriu). Introducerea, intitulată *Viziunea lui Petru Caraman asupra antroponimiei*, oferă câteva informații privitoare la geneza și soarta manuscrisului și încearcă o evaluare a acestei opere în contextul cercetărilor onomastice românești și europene. Aflăm, astfel, că lucrarea, gândită ca o componentă a unei vaste cercetări a antroponimiei românești în context sud-est european, a fost elaborată de Petru Caraman începând din primii ani ai carierei sale universitare², oricum după publicarea tezei de doctorat *Datina colindatului la slavi și la români* (redactată în polonă și publicată în anul 1933) și după replica *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei* (apărută abia în 1997), și că era în curs de pregătire pentru tipar în 1967, dar vicisitudinile de acum bine știute, generate de ostracizare politică, suspiciune și oportunism, precum și dificultățile propriu-zise ale editării unui manuscris de dimensiuni descurajante au întârziat, până în prezent, apariția acestei cărți, care ar fi avut, probabil, un anume ecou în știința onomasticii românești. Traseul preocupărilor folcloristului pentru cercetarea antroponimiei românești, dificil de reconstituit în detaliile documentării și redactării diverselor lucrări, este marcat doar de puținele texte publicate, care apar ca fragmente dintr-un proiect reconstituit din manuscrise

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, bd. Carol I, nr. 11, România

¹ Petru Caraman, *Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români și în sud-estul Europei. Prolegomene la studiul numelui personal*, ediție îngrijită, indice și bibliografie de Silvia Ciubotaru, introducere de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011, 770 p.

² Nu credem că lucrarea a fost scrisă în cea mai mare parte (aproximativ 700 de pagini) în anii premergători celui de al Doilea Război Mondial, cum apreciază editoarea observând doar paginile îngălbenite de vreme (p. 26), fiindcă sunt numeroase trimiteri bibliografice la surse apărute după război, de pildă cărțile de telefon pentru București, din anii 1945 și 1947, citate începând chiar din primul capitol al studiului (notele 5, 9, 19, 34 etc.) și care nu sunt adaosuri ulterioare.

rămase în diferite stadii de elaborare. Cunoscută sunt astăzi *Cum nu trebuie editate vechile manuscrise slavo-române*, recenzie critică (apărută abia în anul 1996) la *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, editat de Damian P. Bogdan, în 1941, apoi *Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolégomènes à l'étude des noms personnels roumains* (1943) și *L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine* (1968, publicat în 1970).

Ideea centrală a lucrării acum apărute derivă imediat din concepția etnologului, care a situat în nucleul denominativ personal concepția străveche, mistică, de la originea mentalului popular ce determină alegerea numelui copilului apărut pe lume. Ca urmare, Petru Caraman delimitează interesul său la studiul unei singure probleme din domeniul vast al antroponimiei istorice, ignorând voit chestiunile pe care le pun numele de familie și supranumele, în faze mai noi ale istoriei sociale a omenirii (p. 31). Mai mult, autorul alege dintre temele pe care le oferă numele individuale (personale) arhaice populare doar tema frumuseții concrete (p. 31–32), ca ideal al omului. O altă temă, a puterii, se întrevede în lucrarea rămasă în stadiul incipient, cu titlul *Vlad, în antroponomastica românească și corespondentele sale slave*. Așadar, Petru Caraman a finalizat doar o secvență dintr-un șantier de dimensiuni hasdeene, aceea în care a putut să fructifice deplin formația sa de etnolog și cunoștințele sale istorice și lingvistice, preferând o abordare monografică a unei singure teme, tentat de epuizarea ei prin minuțiozitatea documentării și extensia cercetării la spațiul vecin sud-slav.

Diversitatea unor explicații și demonstrații impune o analiză atentă a acestei cărți și nu ne îndoim că specialiștii în domeniile conexe preocupărilor cărturarului ieșean vor evidenția chestiuni ce nu pot fi detaliate în spațiul acestei discuții. Vom prezenta aici doar unele constatări ce sunt menite a evalua originalitatea lucrării în lingvistica și etnologia română, precum și o seamă de observații făcute cu aceeași grijă pentru promovarea spiritului critic pe care, cu prisosință, Petru Caraman însuși l-a cultivat cu insistență în întreaga sa operă.

Mai întâi, nu este lipsită de interes circumscrierea noutății ideii centrale a lucrării, subliniată atât de autorul însuși, de regulă în pasaje polemice cu tagma lingviștilor, cât și de semnatarul *Introducerii*. Astfel, Ion H. Ciubotaru, situând, corect, cele două lucrări ale savantului despre colindat și descolindat într-o fază direct premergătoare studiului antroponimic acum editat, reamintește concluzia că urările colindătorilor și darurile oferite de gazde au un substrat magic, același care motivează, la origini, denotația personală augurală, idee care se regăsește „întocmai în acest compartiment al filologiei, iar cel ce le-a scos în evidență, pentru prima oară, a fost tot Petru Caraman. El s-a oprit asupra antroponomasticii, pentru că a avut intuiția să constate că, mai ales în acest domeniu, pot fi identificate numeroase puncte de convergență cu etnologia”. Din păcate, adversitățile bine-cunoscute l-au privat „de recunoașterea europeană ce i s-ar fi cuvenit” în domeniul etnolingvisticii (p. 8).

Problema priorității absolute a unei idei în domenii atât de vaste, cum sunt etnologia și lingvistica, este spinoasă, iar atribuirea și datarea gândului inițial mai

totdeauna riscante, fiindcă mereu cercetarea descoperă idei vechi în expresie nouă, așa cum, de mai multe ori, a atras atenția, dintre lingviștii importanți, de pildă, Eugeniu Coșeriu. De altfel, nu eventuala prioritate în sine a unei idei este faptul cel mai meritoriu al unui creator, ci rodnicia gândului în posteritatea aceluia, adesea recunoscut ca mentor al unei școli de gândire sau al unei noi direcții de cercetare. Ion H. Ciubotaru însuși menționează numele câtorva învățați polonezi care ar fi putut da imboldul decisiv pentru abordarea etnolingvistică a antroponimiei, conchizând însă că „Nici unul [...] nu a investigat numele de veche tradiție, numite și nume personale, prenume sau nume de botez, cercetate cu atâta atenție de învățatul român” (p. 9), delimitare exactă a temei de cercetare și a extensiei acesteia. Pentru a contura mai precis chestiunea priorității în discuție, adăugăm observația că tânărul cercetător Petru Caraman s-a format într-o perioadă de efervescentă a investigării mentalităților arhaice, atât în comunitățile primitive, cât și în culturile populare istorice și contemporane, ceea ce a condus la constituirea etnologiei și antropologiei, așa cum le cunoaștem astăzi, astfel încât ideile novatoare „pluteau în aer”, iar gândirea magică de la originile culturii umane era recunoscută ca o realitate incontestabilă. Animismul, magia, sacralul, mitul, ritualul, tabuul, totemismul, toate indistincte anterior în conceptele generalizatoare de ‘religie’ sau ‘mitologie’, și-au găsit locul bine definit și articulat în reconstrucțiile mentalului arhaic, începând cu A. Comte (care a înțeles magia ca formă a gândirii religioase) și continuând cu E.B. Tylor, Fr. Nietzsche, J.G. Frazer, E. Durkheim, M. Mauss, H. Hubert, S. Freud, Arnold van Gennep, R. Otto, L. Lévy-Bruhl, B.K. Malinowski, A. Radcliffe-Brown, Mircea Eliade și mulți alții. Cel puțin pe unii dintre aceștia Petru Caraman îi citise încă de la începutul formării sale ca folclorist și etnolog. Care este locul lui Petru Caraman în succesiunea acestor mari creatori de idei în cultura europeană este dificil de stabilit în formulări sintetice (altele decât acelea care fac, de regulă, ierarhizări și clasamente în termeni cantitativi). Pentru etnologia românească, aparent, ar fi mai simplu, dacă absența savantului din spațiul științific public timp de patru decenii nu ar pune problema impactului ca expresie a valorii unei opere anume.

Lingviștii români de după B.P. Hasdeu și Lazăr Șăineanu, sincronizați cu preocupările științifice occidentale și beneficiind de bogatul material oferit de folcloriștii epocii lor, au valorificat informațiile ce veneau dinspre cultura populară pentru explicarea diverselor fenomene de limbă, între care și suportul magic/superstițios al mai multor categorii onomastice. De pildă, Ovid Densusianu (*Concordanțe*: 83–97) cita cunoscutele, azi, exemple de etimologie populară ce asociază numele unor sfinți calendaristici cu presupuse efecte asupra naturii și oamenilor, în virtutea aceleiași credințe magice: Pricopul (Sf. Procopie) pricopește grânele, Grigore Teologul ologește, Sf. Foca aduce focul, Sf. Varvara (Barbara) îmbărburează. Exemple similare erau găsite și în limba și credințele populare franceze. I.-A. Candrea (1928: 120–122) a îmbogățit lista acestei categorii de nume cu alte exemple românești și străine. Eruditul lingvist a inventariat și categoria numelor (comune, majoritatea de animale) interzise de același tabu cu motivare

magică, nume între care cele ale diavolului sunt cele mai numeroase. N. Iorga, într-o conferință la Institutul Sud-Est European, menționa, e drept, enunțând doar, între numele de botez pe acelea care „menesc”, „nume care represintă un auguriu [...] pentru copil, o urare pentru viața lui...” (Iorga 1934: 7), dovadă că ideea dezvoltată apoi de Petru Caraman până la dimensiunile unei monografii nu era o temă de investigație nouă și nici nu putea fi, de vreme ce o preocupare de aproape trei milenii, de la presocratici, Heraclit și, apoi, de la celebrul *Cratylus* al lui Platon și până în veacul al XIX-lea meditațiile despre natura și originile limbajului și despre relațiile dintre cuvinte și realiiile desemnate au împărțit pe filozofi în cunoscutele direcții: naturalistă (φύσει) și convenționalistă (θέσει)³, iar sintagma latină *nomen omen* sintetiza principiul magic al denominației într-o expresie memorabilă.

Această sumară schiță a conturării unei idei în doar primele patru decenii ale secolului trecut, care ușor s-ar putea extinde printr-o consistentă bibliografie străină și românească, are rostul de a circumscrie mai exact locul și contribuția lui Petru Caraman în istoria unui domeniu al onomasticii românești și europene, fiindcă aprecierea lui Ion H. Ciubotaru privitoare la studiul *Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolégomènes à l'étude des noms personnels roumains*, apărut în revista „Balcania”, VI, 1943, este excesivă și nedemonstrată: „Lucrarea reprezintă un moment de răscruce în cercetarea antroponimiei românești și europene. Principiile teoretice pe care se întemeiază, originale și profund novatoare, deschid noi orizonturi de abordare a domeniului...” (p. 13); „Până la Petru Caraman și Claude Lévi-Strauss, fenomenele de denominație au fost cercetate doar la suprafață, lingviștii nearătându-se interesați de urmărirea aspectelor etnologice ale antroponimelor” (p. 22). Această ultimă pură afirmație este, desigur, o reproducere a opiniei subiective a lui Petru Caraman însuși, care, într-o scrisoare din 1974 către Octavian Buhociu, mărturisea: „Așa cum înțeleg eu această disciplină – și cum ar trebui înțeleasă de toată lumea – *antroponimia* nu este numai lingvistică, ci și folclor; ba mai cu seamă folclor. Într-adevăr, în complexul ei lingvistico-folcloric, cel ce constituie esența însăși este folclorul, măcar că de faptul acesta, atât de bătător la ochi, prea puțini sunt conștienți. Lingviștii, avizi a-și întinde cât mai departe granițele disciplinei lor, s-au grăbit s-o acapareze integral, oferindu-ne-o amputată” (p. 23). Acest text, considerat *stricto sensu* de Ion H. Ciubotaru, ne-ar apărea ca surprinzător pentru gândirea unui savant de talia lui Petru Caraman, dacă nu am lua seama la natura personală a documentului, căci ușor se poate decela aici un orgoliu al priorității și importanței unei preocupări, într-o înșiruire de afirmații care nu au rolul de a defini cu adevărat științific domeniul științei antroponimiei. Observăm, mai întâi, că Marcel Mauss scria despre *L'âme et le prénom* în 1929, iar alți etnologi despre numele personale ale indivizilor din diverse triburi (H.R. Voth, 1905, C.W.M. Hart, 1930, D.F. Thomson, 1946, J.H.M. Beattie, 1957, J. Middleton, 1961)⁴. Apoi, antroponimia este văzută de Petru Caraman ca un fel de proprietate

³ Pentru evoluția acestei dispute, vezi îndeosebi *Limbajul între fivsei și qevsei*, traducere de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, în Coșeriu 2009: 53–72.

⁴ Vezi *Bibliografia* la Lévi-Strauss 2011.

comună, unii părtași fiind mai avizi decât alții în tendința de stăpânire asupra domeniului⁵. Un adevăr este aici, dar numai din perspectiva slăbiciunilor omenești ale autorilor, nu și din cea epistemologică, singura care este relevantă. Cazul toponimiei, aprig și cu gelozie profesională disputat de mulți specialiști, dar de și mai mulți amatori, este grăitor: lingviști, geografi și istorici străbat adesea teritoriul cu satisfacția vânătorii de trofee rare, de regulă ignorându-se reciproc. Trecând, fără alte comentarii, peste puseul subiectiv, să observăm mai degrabă limitările inacceptabile pe care le formulează savantul ieșean, în mod paradoxal, el însuși având o solidă pregătire lingvistică. Dacă trebuie să înțelegem, în sfârșit, că antroponimia este un complex lingvistico-folcloric având ca principal scop identificarea motivației magice a denominației personale, urmează să excludem din domeniu sau măcar să marginalizăm un noian de probleme care au apărut și stăruie totuși în afara spațiului și timpului folcloric, precum cele propuse cercetării în ultimul secol, anume distincțiile teoretice dintre nivelul lexical și cel onomastic în limbă, definirea structurii semantice a numelui propriu, a funcțiilor sale specifice, stabilirea categoriilor onomasticii și clasificările acestora, apariția și constituirea istorică a sistemului modern al numelui dublu, evoluția raporturilor dintre denominația oficială și cea populară, identificarea structurilor și reflexelor sociale din inventarul antroponimic național, fenomenul universal al modei onomastice, ideologia și sociologia numelor proprii, stilistica acestora în operele literare și în uzul popular, interferențele sistemului antroponimic cu cel toponimic, funcționarea specifică a antroponimelor, care au o gramatică diferențiată de aceea a numelor comune etc. Toate acestea constituie, în evoluția lor firească, știința antroponomasticii, chiar dacă Petru Caraman le consideră neimportante pentru el însuși. Și dacă, totuși, prin *folclor* Petru Caraman ar înțelege nu numai expresia mentalului arhaic sau popular, ci și gândirea vorbitorilor care creează și utilizează continuu numele personale, atunci din nou simplifică polemic adevărul, fiindcă niciodată lingvistica nu a eludat cercetarea relației dintre conținut și expresie în limbă, cu excepția unor momente și orientări din evoluția acestei științe, din secolul trecut, când excesul de formalism generat de structuralism (ca în glosematică) a întrerupt episodic o îndelungată tradiție a cercetării raportului fundamental dintre limbă și gândire. Dimpotrivă, abia obiectul cercetării propus de Petru Caraman ne apare ca amputat, cel puțin în privința ignorării atâtor chestiuni, altele decât cele care l-au preocupat de-a lungul vieții sale.

⁵ Se pare că lingviștii sunt „vinovați” de a se fi grăbit cu studierea numelor proprii, fără să aștepte trezirea mai întâi a interesului, pentru acest domeniu, al altor specialiști, de pildă al istoricilor, fiindcă și Michel Pastoureau (2004: 351–352), preluând, probabil, critica lui Claude Lévi-Strauss, formula următorul reproș: „De-acum înainte, ne este permis să ne întrebăm de ce oare timp atât de îndelungat istoricii medievști s-au interesat atât de puțin de acest aspect. Ei au abandonat cercetarea numelor filologilor, care s-au închis uneori în certurile specioase privind etimologia sau fonetica”. Reputatul medievist francez nu precizează însă dacă disputele etimologice și explicațiile fonetice, în afară de defectul de a fi fost „uneori specioase” – dar alteori cum erau? –, au putut servi la clarificarea măcar a unor probleme ale antroponimiei istorice și dacă nu cumva tocmai rigorile impuse de analiza lingvistică modernă a numelor au limitat, fără să poată descuraja complet, fanteziile debordante ale multor istorici, geografi sau... etnologi. Exemplele sunt numeroase și la îndemână oricând.

Sunt de făcut câteva observații și în privința comparației operei lui Petru Caraman cu *La pensée sauvage* (1962) a lui Claude Lévi-Strauss, în care, de asemenea, numele de persoane sunt văzute ca expresie a unui mod arhaic de raportare la real, astfel încât, apreciază Ion H. Ciubotaru, concluziile savantului francez, exceptând problema totemismului, „nu se deosebesc câtuși de puțin de observațiile etnologului român, formulate cu două decenii înainte, pe baza materialelor culese de la ruralii popoarelor din Peninsula Balcanică” (p. 22). Apoi, amintind cele trei funcții ale numelor proprii enunțate de etnologul francez, anume identificarea, clasificarea și semnificarea, prefațatorul consideră că această concepție „amintește frapant de opinia cercetătorului ieșean, care arată că alegerea *pre numelui* nu se face la întâmplare, ci în virtutea unor *coduri*, reprezentând mijloace de a fixa semnificații” (p. 22). Trecând peste obsesia priorității lui Petru Caraman, care de altfel nici nu este reală, de vreme ce textul lui Claude Lévi-Strauss, fundamental pentru întreaga sa concepție, a apărut în anul 1945 (*L'Analyse structurale en linguistique et en anthropologie*, inclus în volumul *Antropologia structurală*, trad. rom. 1978), operele celor doi savanți ne apar ca produse ale unui curent de gândire cu preocupări sincrone în întreaga Europă din prima jumătate a secolului al XX-lea, dar cu metode diferite. Orice comparație pune în evidență, cel puțin în problema aici urmărită, deosebiri atât de marcate, încât apropierea celor două nume poate avea doar motivația unui anume prestigiu de erudiție. Astfel, Claude Lévi-Strauss (născut în anul 1908), apropiat ca vârstă de Petru Caraman, aparține altei paradigme culturale, cea occidentală, cu o tradiție filosofică, științifică și epistemologică incomparabil mai bogată și mai înaltă, cu deschidere spre cercetarea etnologică planetară și cu posibilități de documentare nelimitate. De aceea, toate marile lucrări care au marcat decisiv evoluția folcloristicii spre etnografie, etnologie și antropologie, paralel cu maturizarea sociologiei, vin din această lume. În afara demersului teoretic superior, grăitor este modul în care etnologul francez raportează metodologic etnologia la lingvistică. Dacă Petru Caraman vedea în lingvistică o concurentă neîmplinită și avidă a etnologiei, chemată probabil doar să rezolve etimologii și să identifice sensuri pierdute ale cuvintelor comune sau ale numelor proprii, Claude Lévi-Strauss valorifică metodologic modelul fonologiei lui N. Trubetzkoy, aplicând în antropologie analiza structurală și funcțională, recunoscând și promovând astfel ideea că lingvistica devenise o știință-pilot pentru toate disciplinele sociale. Diacronia faptelor izolate este subordonată identificării structurilor și funcțiilor în sincronia sistemelor, fără ca, totuși, istoria să fie izgonită din demersul analitic. Oricât ne-am străduit, nu am reușit să găsim în lucrarea lui Petru Caraman, nici în vreun paragraf enunțativ-teoretic, nici într-o aplicație concretă, ideea că antroponimele cercetate s-ar constitui într-un cod, adică într-un sistem coerent de semnificații, așa cum acești termeni sunt definiți de teoria comunicării aplicată la domeniul limbii de Roman Jakobson sau de semantica structurală. Nimic despre funcția de clasificare a numelui propriu, despre care vorbește Claude Lévi-Strauss (în *Gândirea sălbatică*), nu descoperim în cartea acum prezentată. Dimpotrivă, doar simpla parcurgere a *Cuprinsului* ne arată o listă

de nume proprii dintr-un domeniu onomasiologic (frumusețea), abordate izolat, etimologic și în evoluția semantică a apelativelor din care provin, urmărindu-se și repartitia teritorială, eventual și prezența în limbi învecinate, sau statutul lor sociolingvistic. Concluzia cercetării: aceste nume au avut, în zorii limbii române, o motivație magică, fiind nume augurale. Atât și nimic mai mult.

Apoi, care este gândirea, cu limba ce o exprimă, pe care o cercetează Claude Lévi-Strauss? Nu este gândirea sălbaticilor, nici aceea a unei umanități primitive sau arhaice, ci „gândirea în stare sălbatică, distinctă de gândirea cultivată sau domesticită în vederea obținerii unui randament” (Lévi-Strauss 2011: 225). Este gândirea caracterizată prin ambiție simbolică devorantă, atenție scrupuloasă a concretului și prin unitate a acestor două atitudini, gândire reflectată în acțiunea magică, rituală, lipsită de eficacitate, deosebită de acțiunea practică și eficientă și care implică deosebirea dintre religie, care constă într-o *umanizare a legilor naturale* (antropomorfismul naturii), și magie, a cărei esență se dezvăluie în *naturalizarea acțiunilor umane* (fiziomorfismul omului). Între cele două stadii sociale și două gândiri trecerea este graduală (Lévi-Strauss 2011: 226–227). Lumea care utilizează numele studiate de Petru Caraman, mult evoluată, este aceea a lui *homo religiosus*, în care magicul este subiacent.

Ca urmare, și denotația personală este diferită în cele două tipuri de gândire. „Sistemele de denumire și clasificare, numite în mod obișnuit totemice, își împrumută valoarea operatorie din caracterul lor formal. Ele sunt coduri, în măsură să vehiculeze mesaje ce pot fi transmise în termenii altor coduri și să exprime în sistemul lor propriu mesaje primite prin canalul unor coduri diferite”, scrie Claude Lévi-Strauss (2011: 83). „În sistemele pe care le luăm aici în considerare [= totemice] indivizii nu sânt numai așezați în clase; apartenența lor comună la o clasă nu exclude, ci implică necesitatea ca fiecare să ocupe o poziție distinctă și să existe o omologie între sistemul indivizilor în cadrul unei clase și sistemul claselor în cadrul categoriilor de un grad mai ridicat [...]. Numele proprii nu formează [...] o simplă modalitate practică a sistemelor clasificatorii pe care ar fi de ajuns s-o cităm în urma celorlalte modalități. Ele pun o problemă etnologilor, mai mult chiar decât lingviștilor. Pentru lingviști problema este aceea a naturii numelor proprii și a locului lor în sistemul limbii. Pentru noi e vorba și de aceasta, dar și de altceva, pentru că sântem confrunțați cu un dublu paradox. Noi trebuie să stabilim că numele proprii fac parte integrantă din sistemele tratate de noi ca fiind coduri, adică mijloace de a fixa semnificații, transpunându-le în termenii altor semnificații. Am putea-o face oare, dacă ar trebui să urmărim preceptele logicienilor și ale anumitor lingviști și să admitem că numele proprii sânt, după formula lui Mill, *meaningless* – lipsite de semnificație?” (Lévi-Strauss 2011: 175)⁶.

Studiind un foarte mare număr de societăți primitive, Claude Lévi-Strauss constată că „numele proprii ne-au apărut ca fiind apropiate cu numele de specii

⁶ Precizăm aici că teoria „sensului zero” al numelui propriu, susținută de unii logicieni și lingviști de formație pozitivistă (între care S. Ullmann și A. Gardiner, acesta combătut de Claude Lévi-Strauss), este de mult depășită.

[din științele naturale], mai cu seamă în cazurile în care joacă limpede rolul de indicative de clasă, prin urmare atunci când aparțin unui sistem semnificativ” (Lévi-Strauss 2011: 205). „În măsura în care țin de un ansamblu paradigmatic, numele proprii formează marginea unui sistem general de clasificare, și sunt, în același timp, prelungirea și limita lui... Caracterul mai mult sau mai puțin «propriu» al numelor nu este determinabil în mod intrinsec, nici prin simpla lor comparare cu celelalte cuvinte ale limbajului, el depinde de momentul în care fiecare societate declară drept încheiată opera sa de clasificare. A spune că un cuvânt este înțeles ca un nume propriu înseamnă a spune că el se situează la un nivel dincolo de care nicio clasificare nu mai este necesară, nu în mod absolut, ci în cadrul unui sistem cultural determinat. Numele propriu rămâne întotdeauna de partea clasificării. Prin urmare, în fiecare sistem, numele proprii reprezintă cuante de semnificație, mai jos de care nu se face altceva decât o prezentare” (Lévi-Strauss 2011: 221)⁷.

Dacă întreaga teorie a lui Petru Caraman se reduce la constatarea că „alegerea prenumelui nu se face la întâmplare” (cum conchide Ion H. Ciubotaru, p. 22), ci pentru a menține copilului nou-născut frumusețe fizică, noi nu putem vedea aici nicio urmă de cod și de clasificare, cel puțin în sensul acestui termen definit de Marcel Mauss, Henri Hubert și Claude Lévi-Strauss. Atât ca folclorist și etnolog, cât și ca lingvist, Petru Caraman este un tradiționalist, format în curentul de gândire pozitivist, dominant în estul Europei, inclusiv în România și, desigur, la Iași. Ca lingvist, este un neogramatic din școala lui A. Philippide și Ilie Bărbulescu, apoi a slaviștilor polonezi, fiind preocupat de etimologie și observând cu grijă legile fonetice. La începutul carierei sale științifice, sub autoritatea lui Ovid Densusianu, folcloristica era încă o *ancilla philologiae*, iar emanciparea ei, pentru Petru Caraman, se produce în timpul studiilor doctorale. Chiar dacă tânărul savant se va îndrepta hotărât spre folcloristică și etnologie, dimensiunea lingvistică a operei sale rămâne importantă, rezultând o sinteză de un tip pe care, în cultura română, îl găsim mai înainte la Dimitrie Cantemir și B.P. Hasdeu. Dacă pe spații mai restrânse și cu material mai puțin bogat preocupările pentru conjuncția celor două domenii în cercetarea interdisciplinară (deja numită, după 1920, *etnolingvistică*) erau destul de bine conturate mai ales în școala bucureșteană, prin O. Densusianu, I.-A. Candrea, Tache Papahagi și Pericle Papahagi, extensia prin erudiție poliglotă a ariei de investigație a culturilor populare slave din jurul României, precum și

⁷ Dar nici măcar această concepție expusă de Claude Lévi-Strauss nu este nouă, fiindcă o identificăm în *Esquisse d'une théorie générale de la magie*, de Marcel Mauss și Henri Hubert, publicată în 1902–1903: „... magia este posibilă numai pentru că acționează cu specii clasificate. Speciile și clasificările reprezintă ele însele fenomene colective, fapt dovedit de caracterul lor arbitrar și de numărul redus de obiecte alese la care se limitează. Pe scurt, de îndată ce avem o reprezentare a proprietăților magice, ne aflăm în prezența unor fenomene asemănătoare cu cele privitoare la limbaj. Așa cum nu există un număr infinit de denumiri pentru un anumit lucru, așa cum nu există decât un număr redus de semne pentru lucruri, așa cum cuvintele nu au decât legături îndepărtate sau chiar nule cu lucrurile desemnate, tot așa, între semnul magic și lucrul semnificat nu există decât legături strânse, dar ireale, de număr, sex, imagine și, în general, de însușiri cu totul imaginare, însă imaginate de societate” (Mauss, Hubert 1996: 99–100).

aprofundarea documentară de o răbdare și acribie puțin obișnuite îl așază pe Petru Caraman în rândul spiritelor enciclopedice ale spațiului est-european, moștenitoare ale tradiției comparatiste și istorice a veacului al XIX-lea.

În anii în care Petru Caraman elabora prima variantă a lucrării sale, o bogată bibliografie europeană atestă preocupări ample și serioase pentru studiul numelor de persoane (și de locuri), originea antroponimelor nefiind deloc neglijată. Dimpotrivă, lingvistica a avut mereu în preocupările sale problemele genezei numelor comune și proprii. Etimologia și semantica au ca rațiune de a fi tocmai înțelegerea proceselor de desemnare și semnificare de la începuturile limbajului uman sau măcar din fazele constituirii limbilor naționale, încercând să descifreze atât realitățile denotate, cât și mentalitățile care au generat semnificațiile sau schimbările semantice. Așadar, cu mult înainte de Petru Caraman și de Claude Lévi-Strauss, sociologi, antropologi și lingviști europeni au discutat numele proprii augurale sau cele tabu, ambele categorii având aceeași motivație magică. Câteva exemple sunt reprezentative pentru această preocupare.

A. Meillet, în *Quelques hypothèses sur des interdictions de vocabulaire dans les langues indo-européennes*⁸, citând pe J.G. Frazer și A. van Gennep pentru numele personale tabu, sporește inventarul cunoscut de cuvinte comune dispărute din unele limbi indo-europene ca urmare a interdicției, precum cele referitoare la urs, șarpe, șoarece, vulpe, partea stângă a corpului și altele. Într-o monografie, sociologul Alfredo Niceforo, cu material datorat lui A. van Gennep, A.N. Webster, L. Lévy-Bruhl, J.G. Frazer, Havelock Ellis, A. Meillet, exemplifică în ample capitole numeroase modalități în care se manifestă *la magie de mots* (Niceforo 1912: 201 și urm.), de pildă argoul magic, tabuurile și eufemismele numelor comune sau proprii (ale divinității, animalelor, morții, ocupațiilor sacre), puterea magică a numelor personale, între care și numele augurale (ilustrate, la japonezi, de *Matsu, Take, Tama*) (Niceforo 1912: 208–211), originile preistorice ale argoului magic, originile magice ale pudorii și interdicțiile cuvintelor impudice etc. El invocă principiul magiei *similia similibus evocantur* („le semblable attire le semblable”) și distinge magia prin contagiune și prin simpatie (Niceforo 1912: 206–207), dovadă că deja la începutul secolului al XX-lea aceste principii (sau legi), formulate cu două decenii mai înainte (în 1890) de J.G. Frazer (1980 : 30–33), erau cunoștințe consolidate. Mai târziu, într-o lucrare devenită clasică, Albert Dauzat rezuma constatări devenite truisme ale epocii: „Avec les noms de personnes on peut plonger au tréfonds de l'âme populaire parmi les âmes défunts. Ne sont-ils pas les symboles vivants de croyances, des superstitions évanouies? La valeur magique attribuée aux mots dans les sociétés anciennes apparaît avec une force particulière dans les noms qui désignent l'individu. Pour le primitive, [...] le nom est attaché inséparablement à l'être désigné, il fait corps avec lui, à tel point que les sauvages cachent leur véritable nom aux inconnus pour se préserver des maléfices”

⁸ Broșură tipărită în anul 1906, dar nedifuzată, retipărită în vol. *Linguistique historique et linguistique générale* (1921) (Meillet 1926: 280–291).

(Dauzat 1932: 7). Asemenea mentalitate, exemplificată la negrii din Sudan, care dau copiilor numele fetișului dominant în săptămâna nașterii, a fost epurată de creștinism prin impunerea instituției sfinților patroni, dar a supraviețuit în credința contrară, manifestată în tabuul lingvistic ce a eliminat numele lui Yahve din antroponomia ebraică, numele lui Isus în Evul Mediu și numele *Maria* din onomastica spaniolă. Și, în continuare: „Le mot en lui-même est réputé avoir ses vertus: le nom exercera, croit-on, une influence sur l'enfant [...]. À l'heure actuelle, il existe encore des esprits qui croient à l'action du prénom sur l'individu: l'onomastie compte toujours des adeptes et a donné naissance à toute une littérature, qui n'est pas sans intérêt pour l'histoire des croyances” (Dauzat 1932: 7–8). Autorul reia și exemplifică această idee, afirmând fundamentul mistic al denotației personale „soit qu'on remerciât la divinité du don d'un fils, soit qu'on voulût placer l'enfant sous une protection céleste, ou, plus simplement, l'influencer favorablement par la vertu magique d'un vocable” (Dauzat 1932: 53). În această direcție, trebuie remarcat și efortul indo-europeniștilor, o lucrare semnificativă fiind, după aceea a lui A. Meillet, deja menționată, opera de căpetenie a lui Émile Benveniste, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, în care se dezvăluie gândirea religioasă ce se întrezărește în termeni astăzi fie goliți de semnificații spirituale sau cu semnificații schimbate, îndeosebi în Cartea a VI-a, *Religia* (Benveniste 2005).

Articolul lui Petru Caraman din anul 1943, *Les bases mystiques de l'anthroponymie*, abordează tema numelor proprii (care au același regim cu apelativele, cuvintele fiind consubstanțiale cu lucrurile desemnate) cu sens augural sau, dimpotrivă, ca tabu, cu exemple din comunitățile primitive și din culturile populare. Etnologul nu-și arogă prioritatea ideii, dimpotrivă, „c'est un fait généralement connu aujourd'hui que les noms d'homme sont l'expression d'une ancienne conception mystique, d'autant plus enracinée, qu'une société est plus proche de la nature” (Caraman 1943: 469). Într-adevăr, problema era cunoscută (J.G. Frazier, *Taboo and the peril of the soul*, 1920, și Edward Clodd, *Magic in names and other things*, 1920, sunt citați de Petru Caraman), dar la noi puțin ilustrată, meritul lui Petru Caraman fiind acela de a pune în circulație științifică alte exemple din spațiul slav și grecesc, descriind și practicile însoțitoare. Reținem doar câteva nume augurale, dintre cele ce au o anumită frecvență și în antroponomia românească: *Pamfil*, *Pantazi*, *Polizu*, *Polihroniade*, *Zosima* (din greacă⁹), *Dabija* (și *Dajbog*, nementionat), slave. O discuție cu un punct de vedere original, pe care o semnalăm în mod special, privește chestiunea controversată a originii și moștenirii numelui roman *Traian* (Caraman 1943: 486–487).

L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine trebuie semnalat ca un text aparte și oarecum surprinzător în opera lui Petru Caraman. Textul, în franceză, sumar și fără bibliografia aferentă, a fost prezentat la al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică de la București, din anul 1968 (Caraman 1970: 1107–1113). Ion H. Ciubotaru relatează împrejurările comunicării

⁹ Unele etimologii sunt înregistrate și de August Fick (1894: 133, 228, 229, 237, 238).

și efectele ei, prezentându-le ca pe o căbală împotriva omului ostracizat de atâta vreme (*Conceptul frumuseții umane...*, p. 20–21, și I.H. Ciubotaru 2008: 346–348). Lingvistul ieșean ataca o teză considerată oficială, cu atât mai mult, cu cât aceasta era atribuită lui Al. Graur, personaj cu poziție importantă în lumea academică a epocii, citat cu lucrarea cunoscută, sinteza *Nume de persoane*, apărută în anul 1965. O discuție a comunicării a existat doar între I. Pătruș și Petru Caraman, dar rezumatul ei nu a fost consemnat în *Actele Congresului* (ca în multe alte cazuri). Biograful etnologului, care este și prezentatorul volumului de față, știe că s-a produs o rumoare în culise, discuții desigur „tendențioase”, „care susțineau că profesorul nu reușise să-și argumenteze afirmațiile făcute”. Ipoteza că acesta chiar nu convinsese măcar pe cei de bună credință nu este luată în calcul. Doar Constantin C. Giurescu, solicitându-i savantului ieșean peste câțiva ani unele lămuriri, declara într-o scrisoare că era impresionat de argumentele în favoarea originii latine a sufixului *-esc*, *-escu* (nefiind clar dacă alte chestiuni erau la fel de bine susținute). Oricum, Al. Graur nu a răspuns la acest atac (termenul poate fi folosit, dată fiind vehemența criticii) și nici „o poziție oficială nu a existat”. De ce ar fi trebuit declarată o asemenea poziție, Ion H. Ciubotaru nu spune, dar sugerează că teza lui Al. Graur era atunci o dogmă, Academia Română trebuind să dea verdicte în controversele de această natură. Prefațatorul apreciază că argumentele lui Petru Caraman erau „temeinice”, iar „restabilirea adevărului științific se sprijină pe o judicioasă punere în valoare” a aportului limbii latine clasice și populare.

Străduindu-ne să nu fim tendențioși în niciun fel, să observăm mai multe aspecte ale acestei dispute cu ton de polemică, fără a putea intra în detaliile evoluției sale. Chestiunea litigioasă constă în alternativa: există (și în ce măsură?) sau nu există o moștenire a antroponimiei romane în antroponomia românească? Petru Caraman începe expunerea sa cu considerația că, limba română fiind romanică, „en vertu de la logique” adevărul afirmativ s-ar impune „de la façon la plus naturelle” (Caraman 1970: 1107), chiar fără a verifica mai întâi faptele lingvistice, cu argumentul că nu este logic ca un domeniu întreg al limbii române, anume antroponomia, să dispară, cum afirmă Al. Graur în lucrarea citată (1965: 51), întrerupându-se astfel tradiția romană ancestrală. Explicația acestei teze, considerată falsă, constă într-o „tyrannique tradition” a unei metode de cercetare eronate, aceea de a explica antroponomia unui popor romanic ca moștenire a antroponimiei latine clasice. Remediu nu poate veni decât de la recursul la argumentele latinei populare, dialectale, așa cum se poate reconstitui mai ales din miile de inscripții descoperite în întreaga Românie. Această cerință este declarată a fi „un principe dirigeant” al romanistului care ar aborda problema în discuție (Caraman 1970: 1107–1108).

Mai multe comentarii suscită aceste aprecieri generale, răspunsul neputând fi dat aici decât în termeni tot atât de generali. Unele critici ale lui Petru Caraman sunt fie inexacte, fie nedrepte, fie eronate. Mai întâi, în domeniul științelor umaniste și istorice, între care filologia (în sens larg) ocupă un loc de seamă de peste două milenii, nici logica fără fapte și nici faptele fără (sau pe lângă) logică nu

au condus spre un rezultat viabil. Apoi, de ce nu ar fi logice disparițiile sau restrângerile drastice ale unor domenii onomasiologice în evoluția limbilor de vreme ce au dispărut înseși realitățile desemnate, mai ales dacă acestea erau zone de civilizație și cultură superioare, cum au fost, de exemplu, civilizația urbană din Dacia romană sau navigația la Marea Neagră, ocupație străină lumii rustice romanice de după abandonarea Daciei. Ca factor de cultură, antroponomia este unul dintre cele mai mobile compartimente ale unei limbi, încât ipoteza unei schimbări radicale, prin pierderi și înnoiri, nu este o simplă tentație illogică. De altfel, iată ce scria însuși Petru Caraman, în jurul anului 1970, în legătură cu dispariția unor nume la românii sud-dunăreni: „Noi credem că la acea veche epocă la care ne referim, prenumele în chestiune au existat și la ceilalți români, dar ele vor fi dispărut fără urmă. Se știe cât de fluctuante sunt numele de persoane după tot felul de împrejurări și cu cât mai puțin rezistente sunt decât apelativele” (*Conceptul frumuseții umane...*, p. 743). Într-adevăr, logica e bună acum! Cazul antroponomiei gallice și al sistemului trinomial latin, dispărute total în Franța prin creștinare, al antroponomiei latine înlocuite aproape complet de numele germanice în catalană, în secolele al IX-lea – al XII-lea, și cel al uitării numelor proprii autohtone din Dacia romanizată sunt suficiente pentru a verifica funcționarea unei anume logici. Și, iarăși, observăm că savantul ieșean distingea două tradiții, una tiranică și falsificatoare, a erudiților, și alta ancestrală, viabilă, a romanității populare. În principiu, admitem că există tradiții bune și tradiții proaste, dar problema este aceea a argumentelor opțiunilor noastre pentru acestea. Incriminarea lui Al. Graur era, în fond, selectivă, fiindcă acesta susținea un punct de vedere aproape unanim la romanistii străini și lingviștii români (A. Philippide, Sextil Pușcariu, Ștefan Pașca, N. Drăganu, N.A. Constantinescu), care nu reușiseră să propună ca probabil moștenite decât doar câteva nume latine, conservate cu forme vechi în denumirile unor sărbători.

În sfârșit, este total inexactă aprecierea că lingvistica romanică era prizoniera materialului oferit de latina clasică și că aceasta ar fi ignorat antroponomia latină populară. Oricine răsfoiește măcar o istorie a romanisticii sau tratatele consacrate formării limbii române ale lui Ovid Densusianu, A. Philippide, Sextil Pușcariu, Al. Rosetti, G. Ivănescu, volumul II (1969) al tratatului academic nefinalizat, monografiile lui Sorin Stati (1961) și H. Mihăescu (1960/1979/1993) consacrate latinei dunărene, va lua imediat cunoștință de amplele discuții referitoare la distincțiile dintre latina clasică și varietățile teritoriale sau sociale ale latinei comune (concept controversat) numite *latină vulgară, populară, vorbită, dialectală*, precum și de valorificarea inscripțiilor, pentru etimologii și pentru înțelegerea proceselor evolutive spre limbile romanice. Izvoarele epigrafice editate de Th. Mommsen (*Corpus Inscriptionum Latinarum – CIL*), apoi marile serii *Inscriptiones Latinae Selectae* (1892–1916), cu informațiile valorificate în *Thesaurus Linguae Latinae* (1900 sqq.), cu un *Onomasticon* separat, și *Thesaurus Linguae Latinae Epigraphicae* (1904 sqq.), au pus la dispoziția romanistilor un material enorm pentru descrierea latinei populare din toate provinciile imperiului roman. Volumul III al seriei CIL, cuprinzând inscripțiile Daciei și Panoniei, *Die Personennamen von Dazien*

(Budapesta, 1941) de Kerényi András, precum și *Onomasticon Daciae* (1943) al lui I.I. Russu erau, pentru lingvistica românească a vremii lui Petru Caraman, surse de referință obligatorii. Reținem aici doar o scurtă apreciere ce rezumă atitudinea lingviștilor români față de materialul oferit de aceste izvoare lapidare: „Inscripțiile, nu atât cele oficiale, care erau scrise într-o limbă corectă, ci mai cu seamă cele private, precum pietrele mormântale pentru oameni mai săraci, făcute de meșteri simpli, fără multă știință de carte, cuprind de asemenea multe forme vulgare” (Pușcariu 1976: 180). N.A. Constantinescu sintetiza (în 1963) această chestiune astfel: „În epoca de formare a poporului și a limbii române au circulat nume dacoromane, ca cele menționate de inscripțiile aflate în provinciile dunărene romanizate, precum și nume de sfinți, îndeosebi ale martirilor creștini din această regiune. Transformate ulterior după legile fonetice ale limbii române, acele nume s-au menținut, ca și toponimele ce cunoaștem din opera istoricului Procopius, până în epoca de conviețuire cu slavii, dispărând treptat din uz, în curs de câteva secole...”, cu excepția câtorva, precum *Barbura, Barbu, Crăciun, Flor* etc. și cele păstrate ca nume de sărbători (*Giorzu, Sâmbzian, Îndrea, Întoni* etc.) (Constantinescu 1963: X).

Cât privește antroponomia romană, lingviștii știau foarte bine că, pe lângă sistemul trinomial, funcționa numele unic, general și, poate, universal în lumea veche și în uzul popular, cel puțin la indo-europeni. Petru Caraman forțează critica și propune ca noutăți truisme ale lingvisticii moderne. Mai mult, el greșește chiar, simplificând problemele antroponomiei romane. Astfel, el disociază incorect latina clasică de antroponomia latină populară, fapt din care ar rezulta că sistemul trinomial ar fi expresia latinei clasice și că această variantă funcțională nu ar furniza informații cu privire la denominația populară. De aceea, Petru Caraman declară că sistemul trinomial nu este cel mai reprezentativ și că acesta era „circumscribit à un cercle assez restreint, celui des classes cultivées”, reprezentativ fiind doar numele unic, specific maselor mari ale poporului roman, singurul aspect ce îl interesează pe etnolog. Nu avem nicio obiecție la restrângerea interesului său pentru doar un compartiment al antroponomiei romane, dar câteva inexacități trebuie iarăși semnalate. Mai întâi, nu este clar definită reprezentativitatea unei părți a întregului onomastic. Astfel, noi considerăm că numele unic nu este reprezentativ de vreme ce el este general sau universal. Dimpotrivă, reprezentativ (= specific) pentru antroponomia latină este tocmai sistemul trinomial, singular și perfect funcțional în lumea antică europeană. Apoi, acest sistem, de origine etruscă, nu era exclusiv nobiliar și restrâns, cum consideră Petru Caraman, ci era aplicat tuturor oamenilor liberi, cetățeni ai statului (republică și imperiu) (Dauzat 1932: 23). Foarte limitat, la 18, era numărul prenumelor cunoscute și, la 30, numărul numelor (gentilice), nu și utilizarea lor socială. Specială era situația sclavilor, care aveau nume unic, de regulă o poreclă. J. Marouzeau a arătat originea rustică, țărănească, a multor prenume latine, evidentă mai ales în cazul celor care sunt numere ordinale (*Primus, Secundus* etc.), și valoarea mistică a unor străvechi prenume precum *Faustus, Fortis* (Dauzat 1932: 25). Desigur, prin extinderea stăpânirii romane în întreaga Peninsulă Italică și apoi în provinciile imperiului,

numele unic a devenit, cantitativ, dominant, iar creștinarea a dat lovitura de grație sistemului trinomial roman. Dacă cercetarea inscripțiilor latine de către Petru Caraman a dovedit altceva decât aceste aspecte deja cunoscute, nu putem ști, fiindcă în afara declarațiilor de principiu textul publicat al comunicării nu oferă materialul probator.

Cele câteva mii de inscripții latine invocate ar dovedi că moștenirea romană în antroponomia românească ar consta în generalizarea numelui unic (truism), predilecția pentru numele dublu (prenume și supranume sau patronim) și utilizarea patronimelor nesufixate, fapt ce ar semnifica definirea individului prin raport cu familia sa și, totodată, ar fi „le reflet du culte des ancêtres” (Caraman 1970: 1109)¹⁰. Dacă aceste „particularități” ar putea fi și o moștenire a mentalității populațiilor autohtone de pe teritoriul României orientale, așadar a întregii lumi vechi, nu ni se spune. Răspunsul îl găsim la I.I. Russu, care, analizând 1190 de nume traco-dacice din inscripții, constată că 890 sunt nume simple, iar 300 compuse bimembre, că „numele personale purtate de traco-daci erau individuale, patronimicele par să fi lipsit, fiecare persoană avea inițial un singur nume, iar filiația era indicată prin numele tatălui în cazul genitiv. Prin romanizare și grecizare, tracii (ca și illyrii) au abandonat pe încetul numele naționale strămoșești primind nume grecești și romane, ceea ce se observă de la o generație la alta; numele trac este păstrat adesea drept cognomen [...], atât la oamenii liberi, cât și la liberiți; uneori, acest nume «barbar» apare în loc de «signum» (poreclă)” (Russu 1981: 81)¹¹.

Petru Caraman declară ca fiind elocvent repertoriul „des anthroponymes roumains d'origine latine”, format de nume din grupe onomasiologice precum denumirile aștrilor (*Soare, Luna*), ale principiului luminii (*Fulger, Scânteia*), ale frumuseții (*Frumoasa, Mușata, Zâna*), pietrelor prețioase, florilor, păsărilor, animalelor sălbatice (*Lupu, Ursu*, acestea cu substrat totemic și funcție magico-profilactică) etc., toate având corespondente latine găsite în inscripții. Această inventariere nu este însă deloc nouă, dimpotrivă, o regăsim aproape cu aceleași exemple la Sextil Pușcariu¹² sau la N. A. Constantinescu¹³. Deosebirea fundamentală între cele două poziții numai aparent asemănătoare constă în faptul că, de pildă, Petru Caraman vede continuitatea absolută a numelor în plan onomastic (lat. *Lupus, Ursus* > rom. *Lupu, Ursu*), în timp ce majoritatea lingviștilor români (și străini) consideră raporturile

¹⁰ Formulările sunt contradictorii, fiindcă predilecția pentru numele dublu implică ideea că acesta era sistemul dominant, nu cel al numelui unic.

¹¹ Constatările sunt mai vechi, redate din Russu 1967: 161 și Russu 1969: 93, 109, 121.

¹² „Pe cât se pare, strămoșii noștri se numeau, la începutul veacului de mijloc, cu cunoscute nume rustice, mai ales nume de animale, plante, pietre scumpe etc., ale căror începuturi datează din epoca romană. Nume ca *Ariciu (Aricescu), Căprioară, Cerbu* [...] [urmează numeroase exemple] sunt și azi nume de botez date de țăranul român copiilor săi. Cele mai multe nu s-au păstrat decât ca nume de familie. Tot ca nume de botez erau – și sunt în parte și azi – adjective ca *Albu, Bucur*, [etc.]; apoi *Soare* [...] și derivatele *Sorin* și *Soricu* [etc.] [...]. Creștinismul nu pare a fi schimbat mult onomastica veche românească” (Pușcariu 1976: 298).

¹³ Nume laice, „de veche creație românească din cuvinte de origine tracă sau latină ca: *Albu, Aurica, Bradu* [etc.] ...” (Constantinescu 1963: XIV).

următoare: lat. *lupus* > n.p. lat. *Lupus*; lat. *lupus* > rom. *lup* > n.p. rom. *Lupu(l)*. Pe scurt, moștenirea în plan antroponomic este posibilă, ca o continuitate de mentalitate culturală, dar nu este demonstrabilă decât cu atestări foarte vechi ale acestor nume. A nu lua în considerare această cerință conduce la erori etimologice sau cronologice importante. Analiza etimologică efectuată de Cristian Ionescu (Ionescu 1975 și ediția revăzută și adăugită Ionescu 2001) pentru numele *Barbu, Bărbat, Florin, Smaranda, Zamfir* și altele evidențiază varietatea ipotezelor și dificultatea opțiunilor etimologice. În anumite cazuri, există un indiciu al formării numelor proprii pe terenul limbii române, și nu ca moșteniri latine. Acesta este articolul hotărât enclitic, inexistent în limba latină, ca mijloc de trecere a cuvintelor din seria lexicală în seria antroponomică (prin reducerea unei clase de obiecte la un singur termen). Astfel, lat. *ursus* > n.p. lat. *Ursus*, dar rom. *urs* + art. *-(u)l* > *Ursul*. Din n.p. lat. *Ursus* nu putea rezulta rom. *Ursul* (formă veche, ulterior *Ursu*), ci *Urs(u)*. Este grăitor pentru modul greșit de abordare a continuității antroponimiei române și exemplul numelui *Diana*, care ar fi regăsit în prenumele *Zâna*. Dar, cum vom constata mai jos, însuși Petru Caraman aduce argumente serioase împotriva posibilității ca un nume de zeiță păgână să fi devenit un nume de botez creștin. Ca urmare, tocmai aici se identifică o dovadă că numele latin *Diana* a fost moștenit ca apelativ, *zână*, și doar mult mai târziu, când s-a estompat semnificația păgână, acesta a putut fi utilizat, de altfel foarte rar, și ca nume personal, *Zâna*.

Un mijloc de recunoaștere a unor eventuale moșteniri onomastice latine ar putea fi prezența unor sufixe latinești exclusiv antroponimice, fără funcție în derivarea lexicală. Petru Caraman crede că un asemenea sufix patronimic este *-oiu* (< lat. *-onius*), ca și sufixul *-oaia* (< lat. *-onia*), care derivă nume feminine de la masculine (fără exemple, deși tocmai acestea ar fi trebuit să fie cele mai interesante și, eventual, convingătoare). Trebuie observat însă că primul sufix este *-oneus*, că el este și sufix lexical (cu funcție augmentativă și derivând masculine din feminine), nu numai antroponomic¹⁴. În eventuala diferență funcțională între sufixele antroponimice și cele lexicale se putea întrezări un argument valabil pentru problema aici urmărită, dar Petru Caraman nu a avut în vedere această distincție. Un alt sufix, cu origine controversată (autohtonă sau latină), dar considerat de autor ca fiind „partiellement” (?) roman, este patronimicul *-escu* (< *-iscus*). Nu cunoaștem argumentele aduse de Petru Caraman (acelea care l-au impresionat pe C.C. Giurescu) și, de aceea, până la eventuala publicare a aceluși text, nu putem face decât observațiile că *-esc* este sufix adjectival (*omenesc*), cu posibilitatea de a deriva și nume proprii (neamul *lupulesc* < *Lupul* / *pâslăresc* < *Pâslaru* etc.), de unde întrebuintarea târzie ca sufix patronimic *-escu*, specific antroponimiei românești, și că în latină el se întâlnește numai în cuvinte de origine greacă sau

¹⁴ Pentru originea și valorile acestui sufix, vezi îndeosebi Emil Petrovici, *Sufixul -oiu (-oiu)*, din DR, V, 1927–1928, articol reprodus în vol. Petrovici 1970: 135–137; Graur 1929: 94–105 (cu argumentarea refacerii sufixului *-oi* din fem. *-oaie*); Constantinescu 1963: LXIII–LXIV; Rosetti 1968: 163–164; ILR II: 184, 363 (*-oane*, fără corespondent roman, inclus între sufixele cu origine autohtonă).

tracă (ILR II: 363)¹⁵. În sfârșit, sufixele hipocoristice¹⁶ *-el, -ica, -ucu* și *-uța*, care se regăsesc ca sufixe diminutive și în lexic, nu contribuie la consolidarea ipotezei.

Așadar, nu referințele la latina populară (un adevăr banal în romanistică) este principiul director ce ar putea conduce la argumentarea continuității antroponimiei romane în cea românească, ci un alt cu adevărat principiu trebuie să guverneze investigația, anume distincția cu valoare metodologică între planurile lexical, antroponimic și toponimic, planuri în care problemele etimologiilor și originii numelor sunt diferite. Ignorarea diferențelor conduce la grave erori. În mod surprinzător, Petru Caraman nu ia în considerare distincțiile în *L'Héritage romain...*, dar le observă, de regulă corect, în *Conceptul frumuseții umane...* Consecința acestei inconsecvențe este aceea că el crede că nume proprii de tipul *Lupul* sau *Ursul* ar fi moștenite din onomastica latină, intrând în sistemul limbii române paralel cu apelativele corespunzătoare, de aceeași origine latină. Acest fenomen al continuității lingvistice ar trebui însă dovedit cu atestări din epoca de formare a limbii române. Constatarea este valabilă, desigur, și pentru domeniul toponimiei. Eludarea acestei cerințe ar impune, de pildă, concluzia că toponime de tipul *Câmpulung* sau *Valea Adâncă* sunt de origine latină (eroarea apare frecvent în textele unor amatori), iar cele precum *Dealul Mare* nu ar putea fi atribuite unor denominatori definiți etnic, fiindcă *Dealul* ar fi nume propriu slav, iar *Mare* incert (oricum, nu slav). Identificarea unor relice onomastice, forme încremenite într-o fază veche a limbii, în timp ce apelativele corespunzătoare au evoluat (situație greu de imaginat), ar putea suplini lipsa atestărilor, cu condiția ca acele relice să fie, la rândul lor, corect explicate și cronologizate. G. Giuglea, Mircea Homorodean, Emilian Bureția, Vasile Frățilă și alții au crezut că au găsit asemenea rămășițe latine în microtoponimie, dar acestea s-au dovedit a fi sau toponime slave sau nume comune românești. Emil Petrovici a distins, în mod clar, toponimele slave de cele pseudoslave, de tipul *Izlazul, Lunca, Prisaca* etc., demersul său fiind un model metodologic demn de urmat¹⁷. Dintre antroponimele de origine latină, au fost propuse *Cândeia* < lat. *Candidus* (A. Philippide) și cele transmise prin denumirile sărbătorilor *Sângeorz, Sânicoară, Sâmedru, Sânpietru, Sânziene* (< *sanctus dies Johannes*) și numele popular al lunii decembrie, *îndrea* (< (Sf.) *Andreas*), cu obiecția că acestea sunt totuși nume din perioada mai târzie, bizantină, nu romană, a creștinării și a introducerii numelor de martiri și sfinți în calendar (începând din secolul al IV-lea) și cu observații asupra unor fonetisme ce pun sub semnul îndoielii chiar vechimea moștenirii sau a împrumutului¹⁸.

¹⁵ Pentru valoarea sufixului *-iskos* în derivarea unor nume grecești de la etnonime, vezi Fick 1894: 343.

¹⁶ Petru Caraman utilizează termenul *hipocoristic* pentru orice nume propriu cu sens diminutiv sau alintător, indiferent dacă numele sunt formate prin derivare cu sufixe sau prin scurtare (hipocoristicele propriu-zise). Acest uz terminologic amestecă procesele și etapele de formare a numelor.

¹⁷ Această problemă a fost clarificată din punct de vedere teoretic și abundant ilustrată prin exemple de Emil Petrovici, *Românii creatori de toponime „slave”*, în Petrovici 1970: 292–304.

¹⁸ Discuția asupra numelor se găsește la Pușcariu 1976: 298, 1965: 52, Ivănescu 1980: 241–242 și în numeroase alte lucrări care preiau aceste unități lexicale ca argumente pentru latinitatea limbii române.

În concluzie, comunicarea din anul 1968 a lui P. Caraman nu aduce argumente noi pentru idei deja vechi atunci, așa încât lipsa de reacție a lui Al. Graur are semnificația ei, oricum, de data aceasta, nu aceea a unei continue izolări a lui Petru Caraman sau a reducerii la tăcere a celui incriminat, în lipsă de contraargumente¹⁹. Acestea fiind chestiunile care ar contura o presupusă „viziune” originală a lui Petru Caraman asupra antroponimiei, în general, și a celei românești, în special, să semnalăm principalele contribuții ale cercetării pe care le propune ultima carte recent apărută.

Din *Considerații preliminare*, capitol fără un eșafodaj teoretic foarte consistent, reținem intenția autorului de a trata „despre numele de străveche tradiție, care definesc un ideal de frumusețe, raportându-l la individul uman denumit, cu scopul precis și evident de a i-l apropia [sic; = apropria]. [...] Numele în chestiune stau deci sub egida magiei cuvântului” (p. 31). În mod surprinzător, Petru Caraman, deși declară că nu este interesat decât de procesul genetic al numelor foarte vechi (p. 32), generalizează constatarea afirmând că, „în principiu, orice prenume fără excepție este, pe plan lingvistic, un element augural, care – după străvechi credințe, ce n-au încetat de a se arăta active până în vremea noastră – decide soarta pruncului denumit de el” (p. 33). Evident, concluzia este inacceptabilă, implicând ideea că oamenii contemporani își numesc copiii *Adi, Eduard, Gicu, Monica, Olguța, Ramona, Ruxanda* etc., urându-le să aibă calități ascunse în semnificația etimoanelor acestor prenume și nu urmând calea tradițiilor familiale, culturale sau cea a modei atotputernice. Cu această alegație, categoria restrânsă a numelor augurale originare se dizolvă în masa prenumelor devenite toate augurale („...orice prenume conține în el în mod necesar și elementul-urare [...] în baza credinței înăscute în forța magică a cuvântului exprimat” – p. 34 –, atât la primitivi, ca și la popoarele civilizate). Această idee este, într-adevăr, unică!

Dincolo de aceste considerații puțin lămuritoare, să urmărim datele concrete ale cercetării. Ceea ce se impune imediat observației este dimensiunea unui text de peste 700 de pagini care prezintă rezultatul investigației unui număr foarte mic de nume personale augurale (17) ilustrând un singur concept. Șapte prenume (cu forme de gen și derivate) românești (*Frumosul, Mușat, Bucur, Mândrul, Drăguțul, Mirea, Zâna*), prenumele slave (cu derivate) *Crasna, Lepa, Ghizdav, Hubav, Leap, Liko, Chipra* și derivatele din *Stroi-*, precum și *Dilber* și *Ghiuzel*, nume turcești, ilustrează idealul frumuseții fizice umane, cu predilecție feminină. Demersul comparatist este minim, constatându-se doar că unele dintre numele slave au încă

¹⁹ Este de remarcat faptul că, la același Congres de lingvistică, Romulus Vulcănescu a prezentat comunicarea *Antroponimia în „obiceiul pământului”*, în care a susținut un punct de vedere contrar tezei lui Petru Caraman, anume că românii din perioada medievală aveau nume duble, triple și chiar sextuple, ceea ce „pare a fi o moștenire directă a sistemului de gândire și practică juridică populară latină, rezultată din perioada de expansiune și dominație a Imperiului roman în Dacia” (Vulcănescu 1970: 1103). Nu cunoaștem reacția lui Petru Caraman la această spectaculoasă concluzie, formulată imediat înaintea comunicării sale, și nici pe aceea a preopinientului, care dezvoltă o idee formulată anterior de I.I. Russu (1959). Oricum, aceste opinii divergente sunt instructive pentru distanța permanentă dintre faptele pozitiv identificate și interpretarea lor.

sau au avut circulație și la români, și invers. Extensia impresionantă a textului se explică prin numărul enorm de citate din creația folclorică, pasaje ce trebuie să ne convingă de faptul că frumosul a fost și este un ideal popular (30 pagini pentru numele *frumos*, 22 pagini pentru *mușat* și alte zeci de pagini pentru celelalte nume românești și slave). De asemenea, atestările prenumelor cercetate sunt căutate cu migală și notate cu grija de a nu lăsa nefolosită vreo fișă întocmită din sute de documente parcurse și foarte multe ample rezumate, cu informație secundară și terțiară. De exemplu, putem afla nu numai că un derivat de la *Bucur* este *Bucurenciu*, dar și că acesta a fost numele unui medic din București, care și-a susținut doctoratul cu o teză al cărei titlu îl citim la p. 296, nota 436. Tot astfel, banalul nume actual de familie *Stroescu* este documentat și printr-o lungă listă de autori contemporani, cu titlurile lucrărilor copiate din fișierul unei biblioteci universitare (p. 725, nota 377). În această masă de informație diversă, căutăm ideile personale și rezultatele notabile.

Petru Caraman este preocupat de identificarea prenumelor atestate ca atare, dar și ca supranume sau nume de familie (de regulă patronimic), unele în funcție toponimică, de repartitia lor teritorială, eventual dialectală, de variantele formale, considerate și numite *hipocoristice*. Demersul este atent și erudit, adesea cu prudența declarată a soluțiilor nesigure, prezentate ca ipoteze. Uneori propunerile avansate nu pot fi acceptate. Să exemplificăm.

O primă surpriză este aceea că chiar prenumele care ilustrează însăși ideea centrală a lucrării este rar și incert. *Frumosul* este găsit în doar două documente și nu e sigur că era un prenume, iar *Frumoasa* lipsește din documentația realizată, dar Petru Caraman nu se îndoiește de existența prenumelui augural feminin (p. 38–39). Toponimia ar putea oferi argumente, fiindcă multe denumiri *Frumosul* și *Frumoasa* sunt răspândite pe teritoriul românesc. În general, analiza este corectă, autorul distingând posibilitatea ca aceste denumiri să fie sau antroponime în funcție toponimică sau attribute ale unor ape (*Frumoasa*, cf. *Crasna* slavă), urmate de transfer, cu modificarea genului, asupra satelor sau munților din preajma lor. (Completăm argumentația cu exemplul grăitor al satului *Frumosul* din ocolul Câmpulungului, numit în 1772 *Părăul Frumosul*.) Totuși două afirmații sunt contradictorii. Pe de o parte, Petru Caraman consideră că de cele mai multe ori toponimele *Frumosul* sunt ulterioare antroponimului corespunzător (p. 38), dar de foarte multe ori nu au origine personală (p. 39, nota 7). Cazurile particulare abordate nu sunt însă convingătoare. Astfel, numele satului *Frumosul* din județul Neamț este considerat ca fiind numele unui prim „colonizator” (?) *Frumosul*. Constatând că acest sat este relativ nou (atestat ca un cătun în 1838), că în 1889 apare și varianta *Frumoasa* și că numele de persoană *Frumosul* este extrem de rar, ipoteza originii antroponimice este puțin probabilă. O anchetă toponimică sau o cercetare documentară meticuloasă ar putea identifica mai curând un (fost) hidronim *Frumosul* sau *Frumoasa* pe teritoriul așezării.

Ideea că un nume de bază poate fi atestat prin derivate este exactă. Diminutivul *Frumușălu* (anul 1452) este elocvent, iar argumentul că acesta are

funcție de prenume, pentru că, de regulă, persoanele desemnate în documentele medievale prin sintagma „unde a fost ...” indică un nume de botez (p. 43–44), este valabil, dar cu o corectură. Nu sunt sinonimi termenii *nume unic* și *nume de botez*. În veacul al XV-lea, mulți juzi, cnezi, vătămani au nume unice, care nu sunt obligatoriu și nume de botez. Ca și astăzi, oamenii puteau fi desemnați în documente cu alte nume, dobândite ca porecle și supranume la vârste ulterioare copilăriei. Petru Caraman are în vedere pentru acest fapt doar cunoscutul act ritualic al schimbării numelui prin vânzarea copilului bolnav (p. 219–220). Așadar, dacă *Frumușelul* ar putea fi un nume de botez, un corespondent feminin *Frumușeaua*, de altfel neatestat, nu poate fi admis. Petru Caraman crede că totuși acesta se poate documenta indirect prin denumirea unei văi (cu apă) din Maramureș, *Frumușeaua* (p. 45–46). Deși observă că hidronimul trebuie relaționat cu oronimul *Frumosul*, munte din care izvorăște *Frumușeaua*, autorul confundă presupusul hipocoristic personal cu diminutivul hidronimic apărut prin opoziția binecunoscută între un curs principal, mare, și un afluent al său, mic. Așadar, muntele este *Frumosul*, o apă *Frumoasa*, iar un afluent al acesteia *Frumușeaua* (sinonim cu *Frumușica*, cf. perechile *pietricică/pietricea*, *răchițică/răchițea*, *rândunică/rândunea*, *vâlcică/vâlcea*). Nici numele unei mănăstiri *Frumușica* din fostul județ Orhei sau al unui schit omonim din județul Bacău nu trebuie explicate printr-un presupus prototip personal, „prenumele unei jupăneșe ctitoare” (p. 47, nota 30), ci tot ca o opoziție toponimică. De altfel, schitul de la Bacău este atestat cu denumirile *Frumoasa*, *Frumușica* și *Schitul Frumoasei* (1774) (TTRM I₂, s.v. *Schitul Frumoasa*).

Exemplul satelor *Frumușelele-Păușești* și *Frumușelele-Popești* din județul Iași nu este mai potrivit, oiconimele fiind interpretate ca plural personal, posibil „supranume colectiv atribuit fetelor și tinerelor femei din satele respective de către locuitorii altor sate”, sau ca „epitetul corespunzător raportat la niște văi sau vâlcele” (p. 45, nota 20). Avem de a face aici cu un plural toponimic, de la sg. *Frumușelul* (atestat la 1830, 1843) / *Frumușica*, ca rezultat al împărțirii satului în două cătune. Chiar dacă uneori Petru Caraman distinge toponimele de aspect diminutival de hipocoristicele personale, concluzia că denumirile *Frumușelul*, *Frumușei*, *Frumușeaua*, *Frumușica*, *Frumușița*, *Frumușelele* nu sunt simple diminutive, ci „niște calificative a căror finalitate este de a dezmiarda. La ele, caracterul hipocoristic, adică afectiv prin excelență [...] primează [subl. a.]” și că acestea ar exprima o ascuțită sensibilitate pentru frumosul din natură (p. 49), este eronată. Mai mult, în cazul hidronimelor (nume de râuri, izvoare, lacuri) epitelele dezmierdătoare s-ar explica prin aceea că „procesul de personificare a apelor – cu deosebire a celor curgătoare, privite ca niște forțe vii – a fost totdeauna, în mentalitatea omului primitiv, mai înaintat decât al multor alte elemente ale naturii” (p. 49). Trebuie să înțelegem de aici că denominatorii români de prin secolele al XVIII-lea și al XIX-lea aveau o mentalitate primitivă când dezmiardau pâraiele. Cum am mai arătat, aceste diminutive toponimice indică opoziția mare : mic sau curs principal : afluent, cf. *Bistrița/Bistricioara*, *Rebricea/Rebricioara*, *Cernal/Cernișoara*,

Bârlad/Bârlăzel, Stavnic/Stăvnicel, Dunărea/Dunărița, Prut/Pruteț. Nici în cazul hidronimelor românești, așadar cu bază lexicală transparentă, precum *Limpedeal/Limpejoara, Sacal/Săcuța, Galbăna/Gălbinița, Larga/Lărguța* etc., denumirile nu au rezultat dintr-o percepție afectivă a însușirilor acestor ape, exprimată prin diminutive. Limpejoara nu este un pârâu cu apă mai puțin limpede decât a pâraielor Limpede și nici văiuga Săcuța nu este mai puțin seacă decât o Valea Seacă, numele lor fiind motivate de lungimi foarte mici ale cursurilor.

Un hipocoristic rar al antroponimului *Frumosul/Frumoasa* este *Frumul/Fruma*, apărut prin apocopă (p. 50), consideră Petru Caraman. N.A. Constantinescu (1963: 60), urmat de Iorgu Iordan (1983: 208), îl înregistrează ca derivat regresiv de la *Frumentie* (< lat. *Frumentius*). Etimologia probabilă este cea a lui Petru Caraman, care găsește un argument într-un descântec din județul Vâlcea: *Pleacă (cutare) de dimineață, ... Dragostile le-adună: Di la buna, cu bunuțele;/ Di la nalta, cu năltuțele; de la fruma, cu frumusețile;/ Di la draga, cu dragostile...* (p. 54–55). Eventualul contraargument că *fruma* nu este atestat ca adjectiv este preîntâmpinat cu situarea exactă a apocopei în plan antroponimic și nu lexical (p. 55–56), urmând interpretarea tuturor cuvintelor-epitet din descântecul citat ca nume proprii (*Buna, Nalta, Fruma, Draga*). Analiza acestor informații este un exemplu de minuție și atenție la corespondențele folclorice și lingvistice. Mai puțin reușite sunt considerațiile referitoare la numele de familie *Fruman*, înregistrat în satul Rășinari pe la începutul secolului trecut. Surprinde aici imprudența autorului care declară că accentul numelui „nu poate fi îndoială că [...] stă pe ultima silabă” (p. 53, nota 49). Ca urmare, *Frumân* ar fi un derivat cu sufixul antroponimic *-an* de la *Frumu* și ar fi fost incontestabil un nume de botez (p. 53). Or, contactând telefonic pe urmașii aceluși Fruman, azi locuind în Rășinari, Sibiu și Brașov, toți au indicat accentul paroxiton al numelui (*Frúman*), ceea ce exclude formarea numelui prin sufixare. Alți doi membri ai acestei (unice) familii din sudul Transilvaniei au numele ortografiat *Froman*, fapt ce indică și mai clar un nume german (sădesc) (Heintze, Gascorbi 1922: 177)²⁰ al unei familii deznaționalizate.

Trei capitole însumând 152 de pagini (p. 91–242) sunt consacrate numelor *Mușat–Mușata, Mușu–Mușă* și derivatelor lor, urmărite cronologic, dialectal și sociolingvistic. Constatările sunt următoarele: *Mușat*, ca prenume, a avut frecvența cea mai mare în Moldova, apoi în Muntenia, Oltenia și Transilvania, a fost utilizat atât de clasa nobiliară cât și de popor, dar a devenit, treptat, din ce în ce mai rar, fiind perceput ca rustic și arhaic, conservându-se ca nume de familie și în derivatele *Mușetescu, Mușetoiu, Mușeteanu, Mușețeanu, Mușetoiianu* și alte forme și variante. Numeroase au fost și mai sunt toponimele cu origine în aceste nume personale, mai ales ca nume de grup (*Mușetești*), dar și cu antroponimul în funcție toponimică absolută (*Mușatul*, munte) sau în sintagme (*Lacul lui Mușat*), situații normale în toponimia românească. O noutate informativă este prezența numelui *Mușat* în toponimia din Bulgaria – o mahala din orașul Plevna (p. 107–108) – și din

²⁰ Keintzel-Schön (1976) nu înregistrează acest nume sădesc în Transilvania de astăzi.

sudul Serbiei, unde există satul *Mușuțiște*, nume considerat obscur de T. Maretić din cauza temei *Mușut-*, inexistentă în limbile slave. Petru Caraman vede aici numele românesc *Mușetești* deformat, pentru a fi acomodată cu numele având sufixul slav *-iște* (p. 108). Un argument favorabil acestei explicații ar fi fost informația despre caracterul etnic românesc al satului, singurul care ar motiva o formă reală *Mușetești*. Or, în acea zonă (Kosovo) neexistând vechi sate ale vlahilor, condiție neluată în seamă, ipoteza lui Petru Caraman nu poate fi admisă. Dacă acest nume obscur este rezultatul unei deformări, mai curând am putea presupune o corupere a temei, nu a sufixului, fapt ce ne-ar conduce spre reconstituirea unui toponim slav **Mostiște* (?).

O propunere etimologică greu de acceptat este și derivarea denumirii plantei *mușețel* de la numele personal *Mușețel*, nu din adj. *mușat* ‘frumos’, cum indicau principalele lexicoane mai vechi (Șăineanu [1929], s.v. *mușățel*; CADE, s.v. *mușețel*; Scriban 1939, s.v. *mușățel*), opunându-se la această explicație, consideră Petru Caraman, genul masculin al florii, care „ar apărea cu totul bizar”, formele așteptate fiind *mușețea* sau *mușețică*, feminine (p. 109). Nu este exclus ca autorul să fi luat sugestia din *Dicționarul limbii române*, tomul VI, litera *M*, apărut în anul 1968 (când încă Petru Caraman mai lucra la textul său), unde se indică etimologia *Mușat* + *-el*, cu ortografierea cu majusculă a bazei lexicale a derivatului. Însă antonomaza, acest proces (deonimizarea) de trecere a unui nume propriu în plan lexical, presupune motivații clare, de care scenariul denominativ nebulos, cu pure presupuneri, al autorului nu convinge: „Se va fi zis, poate, la început, un timp oarecare, «floarea lui Mușețel» [...] dacă presupunem, la baza numelui florii în chestiune, o legendă populară, [...] probabil o legendă etiologică [...] [al cărei erou] va fi fost un tânăr frumos, după cum ne indică și numele *Mușetsel* [sic], pe care îl va fi purtat” (p. 109). Cât privește genul invocat, acesta nu este deloc bizar, de vreme ce o serie de denumiri populare de flori sunt fie dublete de genul feminin și masculin, precum *brebenea* și *brebenel*, *dediță* și *dedițel*, fie au forme masculine, ca *bujor*, *ghiocel*, *trandafir* etc.

Numele *Mușu* și *Mușă* sunt considerate „hipocoristice derivate de la *Mușat* – *Mușata*, prin apocopă”²¹ (p. 110). Acesta ar fi încă un caz, dintre cele foarte puține, de scurtare a numelor laice prin apocopă, fenomen frecvent la numele calendaristice. N.A. Constantinescu citează doar exemplele *Buca, Bucșa, Bucșoiu* < *Bucur* (Constantinescu 1963: XLI). Urmărind aria de răspândire a antroponimului *Mușu* și a derivatelor *Mușică, Mușica, Mușicoiu*, Petru Caraman constată prezența acestora pe tot teritoriul dacoromân, în timp ce *Mușlea*, de pildă, este cunoscut doar în Transilvania (p. 127–128). Mai importantă este constatarea prezenței numelui *Mușat*, *Mușu*, *Mușă* și în dialectele sud-dunărene (p. 128–150), fapt ce evidențiază unitatea lingvistică românească și în sfera antroponimiei (p. 131). Cum era de așteptat, cele mai interesante informații sunt acelea provenind din surse puțin

²¹ Petru Caraman utilizează frecvent și impropriu termenul *derivare* cu sensul ‘provenit din’, indiferent dacă numele noi apar prin sufixare sau prin scurtare.

accesibile, privitoare la antroponimia din satele românilor din Bulgaria, Serbia, Croația, Bosnia, Herțegovina și Istria. Astfel, aflăm că la acești români apelativul *frumos* a fost trecut în fondul pasiv, fiind concurat de *mușat*, în timp ce la cei de la nord de Dunăre situația este inversă în plan lexical, dar în plan onomastic tocmai *Mușat*, *Mușata*, *Mușu*, *Mușă* au fost mai frecvente la dacoromâni decât la românii sud-dunăreni. Apoi se arată că la meglenoromâni adjectivul *mușat* aproape a dispărut, iar *Mușă* este arhaic, cu atestări în texte folclorice, în timp ce la istroromâni apelativul *mușat* este încă viu în grai, dar antroponimele *Mușat* și *Mușata* au dispărut din uzul actual. Câteva toponime din Iugoslavia conservă numele românești *Mușă* și *Mușo*, acesta din urmă fiind omonim cu un hipocoristic de la *Muhamed*, utilizat de sârbii mahomedani (p. 135–138). O concluzie de un interes mai general este aceea că prezența acestor antroponime în sudul Dunării indică o mai mare asemănare a dialectului aromân cu cel dacoromân, decât cu dialectul meglenoromân, confirmând constatarea anterioară a lui Silviu Dragomir (p. 149).

În problema etimologiei cuvântului *mușat*, Petru Caraman respinge propunerea lui G. Giuglea (lat. *musteus*) și acceptă soluția lui H. Tiktin (< *frumușat < *frumoșat), reconstrucție reluată de G. Pascu, argumentată apoi de Al. Graur și însușită de autorii tuturor dicționarilor limbii române (cu excepția lui Lazăr Șăineanu, care considera etimologia necunoscută, soluție preluată doar în *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), edițiile 1975, 1996, s.v. *mușețel*, derivat de la *mușat* cu suf. *-el*). Contribuția lui Petru Caraman în consolidarea acestei explicații constă în ideea de reținut că reducerea prin afereză a adjectivului s-a produs sub influența numelui *Mușat*, cu mare circulație în trecut, scurtarea anterioară, în planul onomastic, fiind rezultatul afectivității ce guvernează crearea hipocoristicelor (p. 154–158).

Un amplu capitol (p. 185–242) abordează o problemă de istorie medievală, formulată oarecum impropriu, *Adevărul cu privire la dinastia Mușatinilor din perspectivă pur antroponimică*. De fapt, este vorba de corectarea unei erori de traducere a numelui *Mușatin* și de consecințele istoriografice ale acesteia, iar analiza aspectelor nu este deloc „pur antroponimică”, ci apăsător documentară. Cât despre „adevărul” promis, se va vedea că siguranța declarată este adesea o capcană. Studiul a fost finalizat după 1968 (anul celei mai recente lucrări citate în acest capitol), așadar publicarea textului a întârziat patru decenii, încât impactul său asupra dezbaterilor istoriografice referitoare la istoria Moldovei din a doua jumătate a veacului al XIV-lea va fi minim, multe dintre chestiunile abordate de Petru Caraman fiind deja intens discutate și câteva chiar rezolvate. Nu putem aici decât rezuma principalele idei, bibliografia istorică fiind prea vastă pentru detalierea argumentării. Pe scurt, traducerea greșită a unei sintagme din textul slavon al *Letopisețului de la Bistrița*, regăsită apoi în alte izvoare medievale, unde Petru I este indicat ca fiind *СЫНЪ МУШАТИНЪ*, traducere prin „fiul lui Mușat”, în loc de „fiul Mușatei”, a generat mai multe ipoteze privitoare la genealogia domnilor din veacul al XIV-lea și, în consecință, la existența unei dinastii a Mușatinilor. O mare parte a studiului lui Petru Caraman fiind acum depășită de clarificările unanim acceptate, rămâne să identificăm aici doar eventuale puncte de vedere personale și utile pentru dezbaterile istorice.

Greșeala care a condus la numele *Petru Mușat* și *Roman Mușat*, presupunând existența unui Mușat, tatăl inexistent al acestora, este urmărită de la letopisețul atribuit lui Grigore Ureche la Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir, la istoricii moderni B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, D. Onciul, C.C. Giurescu și alții și până la editorii moderni I. Bogdan și Mihai Costăchescu, altfel eminenti slaviști, într-o reproducere fastidioasă a afirmațiilor acestora și cu un inutil efort al contraargumentelor evidente, fiindcă I. Bogdan și-a corectat eroarea încă din anul 1909 (P.P. Panaitescu, reeditând *Cronicile slavo-române*, în 1959, a îndreptat peste tot lecțiunea), iar Ilie Minea, în 1919, N. Iorga, de mai multe ori, M. Berza, în 1944, P.P. Panaitescu, în același an, au reluat discuțiile asupra personalității Mușatei, mama voievozilor Petru I și Roman I²². Este drept că, printr-un fel de inerție a deprinderilor lingvistice, mulți istorici au continuat să utilizeze sintagma *Petru Mușat*²³, deși de multă vreme nimeni nu mai vorbește de un ipotetic Mușat²⁴. Până și în dicționarul uzual al lui N.A. Constantinescu vechea confuzie este parțial evitată: *Mușat* + suf. slav *-in*: *Mușatin* „al Mușatei”, cu constatarea totuși a unei erori evidente, anume că *Mușatin* e derivat de la *Mușat*, nu de la *Mușata* (Constantinescu 1963: 329–330)²⁵. Iar dacă tatăl lui Petru I și soțul Mușatei a fost sau nu enigmaticul Costea-voievod, menționat în *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, aceasta este încă o chestiune controversată, privitoare la genealogia primilor domni ai Moldovei, discuția antrenând după 1960 o amplă analiză și interpretare a izvoarelor datorată lui A. Sacerdoțeanu, C. Cihodaru, Șerban Papacostea, Ștefan S. Gorovei, Ștefan Andreescu, N. Grigoraș, Victor Spinei, Leon Șimanschi și alții. Chiar dacă studiul lui Petru Caraman ar fi apărut în jurul anului 1970, argumentele sale nu ar fi cântărit decisiv, cum pare a crede acesta (p. 242). Mai mult, unele opinii ferme ale etnologului s-au dovedit, după noi analize și informații, a fi nefondate.

De exemplu, Petru Caraman combate vehement presupunerea că soțul Mușatei (Margareta) și tatăl lui Petru I și al lui Roman-vodă ar fi fost Costea-voievod, deși tocmai această posibilitate pare a fi acceptată de cei mai mulți istorici actuali²⁶. Dimpotrivă, Petru Caraman acordă o mai mare încredere (p. 212–216) unei ipoteze formulată în 1941 de I. Nistor și preluată de Șt. Pascu, P.P. Panaitescu

²² O sinteză profesionistă a acestei dispute se poate găsi la Gorovei 1993: 625–630 (articol reproduc în vol. Gorovei 1997: 104–131). Este suficient să notăm că N. Iorga atrăgea mereu atenția asupra greșelii, atunci când o constata în publicațiile epocii, în formulări cât se poate de clare, precum: „Nu se poate scrie Mușatin, ci al Mușatei” (1924), „De ce și azi Petru Mușat...?” (1926), sau „De ce ‘Petru Mușat’?” (1927), explicitând eroarea prin faptul că genitivul cu pricina este feminin (1935), cf. Gorovei 1993: 627, nota 23.

²³ Astfel, surprinzător, un cercetător avizat al problemelor epocii, Șerban Papacostea, scria totuși, în 1973, de șase ori pe o pagină *Petru Mușat*, nume rămas neschimbat chiar și în Papacostea 1999: 107.

²⁴ Chiar în anii când Petru Caraman elabora acest text, Ștefan S. Gorovei (1973a: 149) sublinia, după P.P. Panaitescu, că este o eroare a zice *Petru Mușat*, că domnul ar putea fi numit *Petru Mușatinul* și că nu a existat un Mușat, presupus soț al Margaretei (Mușata). Concluzia este repetată în Gorovei 1976: 29 și reluată în alte studii ulterioare.

²⁵ De fapt, aici este o greșală lexicografică, fiindcă în *Introducere* (Constantinescu 1963: XXXI), derivarea este indicată corect: *Mușatin* < *Mușata*.

²⁶ O reluare a chestiunii, cu noi argumente și observații pertinente, se află la Ștefan S. Gorovei, în analiza *Costea voievod și „statutul” său* din studiul Gorovei 1993: 630–638.

și apoi de Ștefan S. Gorovei, care admiteau existența unui Ștefan-voievod, confuz evocat de cronicarul polon Jan Długosz, încât a putut fi considerat ca fiu al lui Bogdan I și soț al Mușatei. Dar Leon Șimanschi, analizând atent, comparativ și cu indiscutabilă competență toate izvoarele narrative cunoscute, a ajuns la concluzia că trebuie eliminat „din sfera disputelor istoriografice un personaj inexistent: voievodul Ștefan, care l-ar fi precedat în scaun pe Bogdan Întemeietorul, dar care a fost considerat, fără o prealabilă critică de text, ca succesor și chiar fiu al acestuia” (Șimanschi 1984: 125)²⁷. Apoi, în contextul unor informații precare, aserțiunile de tipul „noi nu punem la îndoială nici anul 1359, fixat de Długosz ca dată a memorabilului eveniment [lupta de la Plonyni – n.n.] și nici numele Ștefan al voievodului defunct, tatăl celor doi pretendenți la tron [frații Ștefan și Petru]” (p. 215) ne apar astăzi ca foarte riscante, după ce Ștefan S. Gorovei (1973b: 116) și apoi Veniamin Ciobanu (1984: 127–146) au plasat, cu serioase argumente, confruntarea de la Plonyni în anul 1367 și, respectiv, 1368. Și amplele considerații privind cele două nume cunoscute ale mamei lui Petru I, Mușata și Margareta (p. 216–238) cuprind, în divagații inutile, ipoteze și afirmații invalidate documentar. Astfel, Petru Caraman apreciază ca un „fapt bizar” mențiunea celor două nume ale doamnei (p. 217), formulând, excesiv, trei posibile explicații: schimbarea ritualică a numelui unei persoane bolnave, printr-o practică populară bine cunoscută, întâlnită însă și în clasa boierească și chiar în familiile domnești (p. 220), dar fără trimitere la vreo sursă; adoptarea unui nume de călugăriță (ipoteză exclusă) și schimbarea numelui prin convertire la altă religie, aceasta fiind soluția reținută. Urmează, iarăși, o lungă trecere în revistă a posibilității invocate de diverși istorici ca doamna să fi fost o străină catolică, Margareta, sau o româncă ortodoxă, Mușata, convertită. O mulțime de considerații decurgând din cele două posibilități se încheie cu opțiunea pentru originea românească a personajului, dar și cu regretul că „este imposibil astăzi de afirmat ceva cu certitudine în această privință” (p. 221) și cu îndoiala că această controversă se va clarifica definitiv (p. 238). Dar chiar când Petru Caraman scria aceste rânduri, disputa era deja tranșată de o informație pusă în circulație în anul 1938, comunicată la noi de Șerban Papacostea, în 1965, și adesea citată de istoricii medievaliști în anii următori. Arhiepiscopul Ioan de Sultanieh informa în *Libellus de notitia orbis*, descriere redactată în anul 1404, că domnul Moldovei, Petru, *conversus fuit ad fidem nostram catholicam et specialiter mater sua, domina Margarita, per unum fratrem predicatorem vicarium generalem illarum partium* (Papacostea 1965: 173).

Stăpânirea Basarabilor în sudul Moldovei, incluzând ținutul Fălciului, ipoteză formulată de B.P. Hasdeu, pentru a motiva prezența acolo a satului Mușata, cu nume specific muntenesc și presupus insolit în Moldova, i se pare lui Petru Caraman „imposibil de admis” (p. 208). Dimpotrivă, azi tot mai mult această părere este luată în considerație, în legătură cu modul în care s-a constituit statul Moldova, extinzându-se de pe valea râului Moldova spre sud și spre est²⁸. Foarte

²⁷ Ulterior, Ștefan S. Gorovei a menținut și reasezat acest personaj în descendența lui Bogdan-voievod, ca nepot, anume ca fiu al Mușatei și frate cu Petru I și Roman I.

²⁸ Pentru istoricul problemei, vezi Papacostea 1999: 114 și, mai ales, Dragoș Moldovanu, *Studiu monografic*, în TTRM I₄: XXV–LXIV.

critic cu mulți istorici, care susțin idei bizare, ipoteze nefondate, iluzii sau preiau necritic vechi greșeli, autorul este el însuși, uneori, prizonierul unor convingeri infirmate de informații ulterioare. Astfel, el consideră că B.P. Hasdeu a avut un argument „care pare să atârne foarte greu în favoarea basarabismului Mușatinilor”, anume un argument heraldic (p. 209). Este vorba de cunoscutele steme cu capete negre de arabi, cea atribuită Țării Românești cu trei capete, iar cea a Moldovei cu două capete. Petru Caraman consideră că asemănarea acelor steme nu ar dovedi neapărat teza lui Hasdeu, ci că „nimic [nu este] mai natural ca dinastia moldoveană să-și ia drept model tema heraldică a Țării Românești, care ajunsese mai de timpuriu la organizarea statală” (p. 210). În plus, se invocă și faptul că locuitorii celor două țări vorbeau aceeași limbă, fiind conștienți de această realitate, ca și cum conștiința unității de neam ar avea vreo relevanță într-o problemă de heraldică medievală. În realitate, B.P. Hasdeu a pus în circulație o eroare cu longevitate seculară, deși suspiciuni privitoare la interpretarea și atribuirea scuturilor heraldice reproduse în cronica germanului Ulrich von Richental (publicată în 1487) au apărut în studii ce erau accesibile și lui Petru Caraman. Constantin Rezachevici (1984: 71–98) a făcut istoria greșelii pornite, la noi, de la Cezar Bolliac (1861) și B.P. Hasdeu (1873) și a demonstrat că stema cu trei capete de negri este o emblemă personală, de tipul stemelor vorbitoare, a unui nobil probabil aromân din Epir, anume Mauriciu Sguru Spata. Confuzia în Europa occidentală, în veacul al XV-lea și următoarele, între Valahia Mare din Tesalia și Valahia Maior a lui Mircea cel Bătrân a favorizat o interpretare la fel de veche și de productivă în fantezii istorice ca și aceea acceptată de Petru Caraman însuși în studiul despre Mușatini. Desigur, nici etimologia numelui *Basarab* < *bas* (= cap) + *arab* (= negru), numele cuman al dinastiei, nu „traduce plastic” imaginea heraldică în discuție, cum crede Petru Caraman (p. 209–210), explicația științifică a antroponomului fiind dată încă din anul 1935 și comunicată în 1978 de eruditul orientalist Aurel Decei: *basar* + *aba* „tată dominator” (Decei 1978b: 196).

Accentuarea *Mușatin* apare la Dosoftei (citată de Petru Caraman la p. 188) și la Eminescu („Basarabi și voi, Mușatini” – *Scrisoarea III*, p. 241), dar este evident faptul că accentuarea paroxitonă este impusă de prozodie. De aceea, este surprinzătoare aprecierea lui Petru Caraman că acesta ar fi accentul corect (p. 188, 189, 234), fiindcă, fără excepție, și în română accentuarea este oxitonă, pe sufixul slav, ca în *Bohotin*, *Cosmin*, *Costin*, *Dobrin*, *Husin*, *Miculin*, *Miletin*, *Zeletin* și altele, unele dintre aceste nume regăsindu-se și ca hidronime.

În concluzie, acest întins studiu al lui Petru Caraman, presupunând multă muncă, oferă, în această materie, o minimă informație nouă și utilă astăzi în legătură cu tema abordată.

Amplul capitol *Bucur–Bucura și derivatele lor* (p. 243–352) comunică unele constatări de un anume interes lingvistic și istoric. Pornind de la sensul ‘frumos’ pe care îl are apelativul alb. *bucurē* (înregistrat și de N.A. Constantinescu 1963: 219) și de la răspândirea și vechimea numelui de persoană *Bucur* (chestiune care a fost abordată anterior și de N. Drăganu), Petru Caraman consideră că și în română un adjectiv neatestat **bucur* și antroponomul *Bucur* vor fi avut inițial același înțeles

(p. 243–247), cu o evoluție semantică ulterioară. Din faptul că în albaneză nu se cunoaște un antroponim similar este dedusă concluzia că onimizarea apelativului este o creație specifică limbii române sau o moștenire din substratul traco-iliric și nu un împrumut din albaneză, cum a propus Fr. Miklosich. Este presupus un epitet feminin *bucură ‘frumoasă’, fiindcă în vechime frumusețea era considerată ca un atribut specific feminin, și un masculin refăcut analogic *bucur (p. 247), urmat de apariția prenumelui augural (nu a unui supranume) *Bucur-Bucura*. În acest scenariu denominativ nu se arată însă de unde provine forma feminină *bucura*, evident cu articolul hotărât *-a*, de vreme ce masculinul s-ar fi format prin omisiunea acestuia. De asemenea, acordarea, prin concesie, a calității de a fi frumos și băieților botezați *Bucur* nu explică răspândirea și frecvența mult mai mare a numelui masculin decât prin condiția socială inferioară a femeii (p. 263) și nici căderea în desuetudine a acestor nume de botez (?), odată cu evoluția semantică a derivatelor *bucuros*, *bucurie* și (*a*) *bucura*. Etimologia și motivarea toponimului *Bucura*, denumirea unui sat din județul Mehedinți, sunt conduse în scopul descoperirii înțelesului originar al numelui personal, considerat nume de botez feminin. Pentru aceasta este creditată o explicație din două legende locale care vorbesc despre o fată răpită de turci sau o tânără femeie vestită pentru frumusețea ei, care ar fi la originea numelui satului (p. 249). Petru Caraman crede că legenda ar fi apărut odată cu fixarea toponimului și că „*Bucura* va fi fost chiar numele de botez al eroinei, iar nu un simplu cognomen”, când „*bucura* va fi însemnat ‘frumoasa’” (p. 249). În realitate, avem un exemplu tipic de etimologie populară, creată *ad-hoc*, pentru explicarea denumirii în momentul în care se pune problema. Apoi, oiconimul nu este un nume personal feminin în funcție toponimică absolută, ci masc. *Bucur* + art. *-a*. Satele românești nu aveau nume de la astfel de „eroine”. Și încă, dacă mai este nevoie de alt contraargument, vechimea acestui sat, atestat abia începând din 1790 (DTRO I: 393, s.v. *Bucura*²), nu este atât de mare încât să ne ducă la o epocă foarte veche, anterioară celor mai vechi texte românești, când presupusul apelativ *bucura* avea încă sensul său inițial (p. 247).

Studiul capătă amploare prin rezumatele și comentariile extinse pe marginea documentelor cercetate, uneori excesiv, ca în cazul combaterii (pe opt pagini!) a etimologiei imposibile propuse de G. Weigand pentru numele orașului București (germ. *Bukarest*), dintr-un inexistent *Bukar* (p. 325–332) sau ca divagația despre eventuala confuzie între *cășărie* și *cășlărie*, care este când admisă, când infirmată, fără vreun câștig real pentru clarificarea oiconimului *Bucu* (p. 334, nota 687).

Sunt de reținut concluziile că *Bucur* a avut cea mai mare răspândire în Transilvania și Muntenia, unde se păstrează încă viguros cu funcția de nume de familie, în timp ce aproape a dispărut în Oltenia și s-a diminuat ca uz în Moldova. Ciudată este aprecierea că Bucureștii „din motive cu totul speciale, pare să fi avut un adevărat cult pentru numele *Bucur*”, frecvența sa ca nume de botez fiind mai mare decât în alte localități (p. 293). Cum s-ar putea decela într-un conglomerat urban modern o anume preferință pentru un nume de botez e greu de imaginat, iar numărul mare de locuitori sporește, firesc, posibilitatea apariției unor anumite nume și prenume.

Nu poate fi acceptată nici explicația pentru *Nica Bucureanciu* și *Adam Bucureanciu*, locuitori ai unui sat din județul Brașov, atestați în 1725, într-o listă de nume publicată de N. Iorga. Petru Caraman consideră că *Bucureanciu* ar putea fi o formă arhaică a hipocoristicului (?) *Bucurenciu*. Ca urmare, se reconstituie o variantă *Bucurean*, neatestată, derivată apoi cu sufixul *-ciu* (< sl. *-čo*). În realitate, forma „arhaică” este doar o grafie frecventă în scrierea chirilică, cu *-ea-* pentru *-e-*, iar sufixul (compus) este *-enciu* (< ucr. *-enčo*), derivând baza *Bucur*. Cu atât mai puțin putem admite că *Bucureanciu* ar fi numele de botez al tatălui celor doi frați (p. 296). După ce desfășoară această ipoteză neverosimilă, Petru Caraman are în vedere și formarea corectă a numelui *Bucurenciu*, indicată mai sus, care este însă doar o „supoziție” (p. 297). Maniera de a propune, inutil, forme inexistente, pentru a le combate apoi, este caracteristică întregii lucrări. Variantele lui *Bucur*, hipocoristice și derivate, sunt *Buc(u)*, *Bucă*, *Bucoiu*, *Bucuță*, *Buculea*, *Buculeiu* (p. 298–306), toate înregistrate și de N.A. Constantinescu (1963: 219), niciodată citat, deși studiul lui Petru Caraman a fost elaborat după 1963. Un derivat de la *Bucu* ar fi și *Bucșa*, considerat nume de botez (?). „Noi considerăm această formă nu ca un derivat direct dela *Bucur*, ci de la hipocoristicul său *Bucu*” (p. 307). Dar cine ar fi propus derivarea cu suf. *-șa* de la *Bucur*, Petru Caraman nu ne spune.

Câteva toponime personale cu baza *Bucur* suscită alte observații. Despre un mic afluent numit *Bucura*, al pârâului Valea Boului din bazinul superior al râului Buzău, „în cazul când numele ar fi foarte vechi, precum e probabil”, Petru Caraman avansează ipoteza că acesta ar putea fi explicat nu printr-un antroponim, ci chiar prin epitetul *bucură*, hidronimul fiind, așadar, corelativ cu *Frumoasa* sau *Crasna* slavă (p. 318). Or, tocmai vechimea numelui unui pârâiaș neînsemnat nefiind prea mare și, de regulă, toponimia minoră dintr-o zonă muntoasă având origine personală, presupunerea unui hidronim descriptiv cu originea într-un adjectiv neatestat, care ne-ar duce la originile limbii române, este hazardată, dar explicabilă prin tentația autorului de a găsi, cu orice preț, argumente pentru tezele sale de bază.

Denumirea cătunului Bucureasa, azi sat în comuna Dănești, din județul Gorj, este explicată prin numele *Bucur*, al unui fost proprietar al moșiei, „tot așa de probabil ca [...] o formă care arată posesia unui proprietar cu numele *Bucur* asupra unui teren”, și nu ca andronim²⁹ (p. 320, nota 590). Formularea fiind confuză, o limpezim astfel: *Bucureasa* nu este antrop. fem. *Bucureasa* (< masc. *Bucur*) în funcție toponimică absolută, ci antrop. masc. *Bucur* + suf. *-easa*. Alternativa ar putea fi luată în seamă numai dacă s-ar putea dovedi funcția toponimică a acestui sufix, condiție similară aceleia privind suf. *-oiu(l)*, cf. discuția oronimului *Bucșoiul* (p. 336). Aceeași posibilitate va fi formulată și în legătură cu toponimul *Măndreasa* (p. 366–367).

²⁹ Petru Caraman utilizează inadecvat termenul *andronim* (care nu poate însemna decât ‘nume de bărbat’) pentru numele soției derivat de la numele soțului. Mai potrivită este sintagma *nume marital* (N.A. Constantinescu).

Informații cu adevărat noi pentru cititorul român se găsesc la p. 337–345, unde sunt repertoriate antroponime și toponime din Bulgaria, Serbia, Bosnia, Muntenegru, Grecia, Albania și Moravia, toate având baza rom. *Bucur*, fapt ce atestă prezența românilor, în primul rând ca păstori, în aceste regiuni. Studiul lui Petru Caraman completează tabloul realizat de N. Drăganu în lucrarea sa fundamentală pe această problemă (1933). În sfârșit, evoluția semantică a subst. *bucurie* și adj. *bucuros*, de la sensul exprimat și de antroponimele *Bucur*, *-a*, către sensul actual este explicată prin trecerea de la contemplarea concretului (frumusețea fizică) la satisfacția spirituală, prin rafinarea sentimentului estetic (p. 348, 352). Interpretarea ar putea fi plauzibilă, dar va trebui motivată și evoluția inversă a înțelesului numelui *Mândrul*, de la abstract ('înțelept', la origine, apoi 'orgolios') la concret ('frumos'). Discutabil este și argumentul suplimentar al presupusei concurențe cu numele *Mușat*, dominant în spațiul românesc, fiindcă „existența a două antroponime – ambele general răspândite, la români – pentru exprimarea unuia și aceluiași concept, ar fi constituit un lux, pe care economia limbii nu-l putea tolera prea multă vreme”. Mai mult, evoluția semantică a numelui *Bucur* ar fi completat golul lăsat de *Radu–Rada*, slave, deci desemantizate pentru români (p. 352). La aceste considerații se poate obiecta că în uzul lingvistic nu acționează doar legea economiei (efortului de vorbire), ci și, mai ales, nevoia exprimării nu numai a unor concepte generale, ci a tuturor cerințelor variațiilor diacronice, sociale, teritoriale și stilistice, ceea ce face să coexiste în vorbire elemente vechi și noi, înnobilate și degradate, regionale, afective, fapt dovedit tocmai de numele luate în discuție în această lucrare. Apoi, nu trebuie uitat că numele proprii cu bază lexicală fiind parțial desemantizate, în sensul că funcția lor principală devine cea de desemnare, nu de semnificare, sunt guvernate de jocul tradiție–modă nouă, încât putem să observăm că nu era nevoie ca *Radu* să însemne altceva pentru români decât aceea că era un nume potrivit unei anume situații denominative, de pildă că acesta fusese și numele bunicului copilului botezat.

Capitolul *Mândrul–Mândra, Drăguța–Drăguțul, Mirea, Zâna și derivatele lor* (p. 352–394) incită la numeroase observații. Petru Caraman arată, corect, că sensurile 'orgolios' și 'frumos' al apelativului adjectiv *mândru*, *-ă* și al antroponimelor corespunzătoare au apărut în română, etimonul vechi slav și formele din limbile slave moderne având exclusiv înțelesul 'înțelept'. Urmează însă un mod ciudat de analiză a evoluțiilor semantice, presupunând un decalaj greu de admis între un conținut semantic și forma sa gramaticală. Fiindcă, de regulă, femeile sunt mai frumoase decât bărbații, Petru Caraman presupune că „la adjectiv, forma feminină, *mândră*, s-a identificat cea dintâi cu 'frumoasă'” (p. 354). Apoi, deoarece „era greu [...] ca poporul să reziste de a transforma în antroponim un asemenea apelativ, evident, primul care a apărut a fost numele personal feminin *Mândra*. Odată creat însă acesta, s-a format prin analogie și corespondentul său masculin *Mândrul*” (p. 357). Înțelegem, așadar, că în timp ce formele feminine ale adjectivului și apoi cea a antroponimului feminin aveau sensul 'frumoasă', cuvintele de genul masculin însemnau 'orgolios, fudul', ulterior, prin analogie (?), căpătând și acestea sensul

femininelor. Despre durata decalajului de sens între genurile adjectivului cu două terminații, ca și despre faptul că bărbații sunt mai orgolioși decât femeile frumoase nu aflăm nimic. Câteva versuri invocând *mândra* folclorică sunt suficiente pentru demonstrație. Același scenariu semantico-gramatical este reluat și în cazul epitetului *drăguț*, *-ă* și a antroponimelor *Drăguța* și *Drăguțul*. Mai mult, acum fiind cazul unor derivate de la *drag*, *-ă*, se pune și problema fie a priorității derivării hipocoristice în planul onomastic față de derivarea diminutivală din planul lexical, fie a unor procese paralele, oricum separate (p. 373). Subtilitatea acestor disocieri speculative ne depășește.

Urmărind prezența numelor *Drăguța* și *Drăguțul* în toponime, Petru Caraman citează denumirea *Drăguțaia*, cu (sic!), pentru o colină a muntelui Monteorul. Paranteza de atenționare indică o nedumerire asupra formei toponimului, iar prudența îi cenzurează probabil tentația de a o explica poate drept o greșeală. În realitate, toponimul este autentic, fiind format cu sufixul toponimic *-aia*, având valoare posesivă³⁰, probabil de la baza *Drăguțul* (și nu de la *Drăguța*, cu care îl pune în relație autorul, p. 376).

Cu adevărat dificile și nesigure etimologic sunt numele *Mirea*, cu derivatele *Mireuț(ă)*, *Mirăuț(ă)* și altele, care pot fi puse în legătură fie cu adjectivul *mire 'frumos', reconstituit prin existența sa în albaneză (*mire*), fie cu substantivul *mire*, apărut prin substantivare și cu o evoluție semantică explicabilă, fie cu un hipocoristic slav de la *Miroslav*, fie de la alte nume cu tema slavă *mir-* (p. 377–382). Petru Caraman analizează atent derivatele și sufixele, căutând argumente pentru a lega antroponimul *Mirea* de vechiul adjectiv românesc cu sensul 'frumos' (p. 380). Ipoteza sa trebuie reținută ca atare.

Ultimul nume românesc studiat este *Zâna*, „care reprezintă o culminație a ideii de frumos tradusă într-o formă dintre cele mai concrete” (p. 389). Câteva considerații ale lui Petru Caraman merită a fi semnalate aici. Mai întâi, faptul că antroponimul este foarte rar atestat s-ar explica prin reticența și chiar repudierea sa ca nume de botez de către biserică, fiind denumirea unei divinități păgâne. Argumentul poate fi reținut, cu condiția să putem aprecia controlul real pe care biserica îl avea asupra actului denominației prin botez. În acest sens, o interogație a lui N. Iorga are justificarea ei: „Am promis nume de botez, dar deosebirea care o facem noi între numele de botez și celelalte nu exista odinioară; multe nume care au devenit de familie au fost și mai sânt nume de botez. Botezul, Dumnezeu știe cum era făcut: mă întreb chiar cum se botezau ciobanii din creierul munților” (Iorga 1934: 5). O altă întrebare pe care Petru Caraman nu o formulează se referă la faptul că acest nume nu este atestat nici măcar ca supranume laic, ceea ce este surprinzător dacă avem în vedere afirmația că, în mentalul popular, o zână este întruchiparea frumuseții absolute. Din singura atestare veche cunoscută a numelui *Zâna*, desemnând o țigancă roabă (*Dzâna*, 1522), și din faptul că același nume l-a auzit în anul 1932 la niște țigani lăieși, autorul trage concluzia că antroponimul ar

³⁰ Cf. Emilian N. Bureștea, *Valori ale unor sufixe în toponimie*, în vol. Bureștea 1994: 29.

fi un nume de botez specific țigănesc, biserica fiind mai tolerantă cu aceștia, care, de altfel nici nu prea aveau a face cu taina ortodoxă a botezului. Uimirea lui Petru Caraman față de modul cum a căzut „în dizgrație un antroponim atât de atrăgător” (p. 390) este justificată, dar numai dacă am avea certitudinea că numele a fost cândva îndrăgit, urmând apoi ignorarea sa. Or, cu o singură atestare, această evoluție denominativă devine o simplă presupunere.

Totuși, frecvența relativ mare a prenumelor actuale *Zâna*, *Zânuța*, *Zânica*, *Zânca* nu contrazice constatarea de mai sus. Petru Caraman, urmând observațiile lui N. Drăganu și Șt. Pașca (cf. și N.A. Constantinescu (1963: 175, s.v. *Zinaida*), le consideră hipocoristice, prin „procedul derivării prin apocopă” (sic!), ale numelor calendaristice *Zenovia* și *Zenaida*, supuse unor transformări „conform unor vechi legi fonetice, în uz până astăzi la români: $e + n > i + n$; iar $z + i > z + \bar{i}$ ” (p. 392). Pentru exactitatea analizelor, trebuie făcute mai multe precizări. Mai întâi, presupusele legi fonetice invocate, care ar fi impus evoluțiile *Zenovia* > *Zinovia* > *Zânovia* > *Zânovica* și *Zenaida* > *Zinaida* > *Zânaida*, nu sunt legi istorice ale evoluției limbii române din trecerea de la latină la română, ci fenomene diferite, unele dialectale, iar exemplificarea lor este eronată. Astfel, *Zenaida* și *Zenovia* au evoluat la *Zinaida* și, respectiv, *Zinovia* prin schimbarea pronunției vocalei η ($\bar{e}$) din etimoanele grecești vechi la η ($\bar{i}$) din neogreacă, ambele pronunții fiind atestate în documentele românești, în funcție de nivelul sociolingvistic al uzului lor. Dacă transformarea s-ar fi produs în română, rezultatul velarizării vocalei e prin z ar fi fost *Zânovia* și *Zânaida*. Apoi, legea $e + n > i + n$ a acționat în perioada formării limbii române și numai în cuvintele de origine latină cu e accentuat, ca în *bene* > *bine* sau *mente* > *mînte*, și nu ca în *general* > *gîneral*, exemplu invocat la p. 392, nota 245, unde închiderea $e > i$ este un fenomen regional. O asemenea „lege” ar impune, de pildă, și evoluțiile *gene* > *gîne*, *genu(n)chi* > *gînu(n)chi* sau *tencuială* > *tîncuială*. Nici $z + i > z + \bar{i}$ nu este o lege fonetică, ci un fenomen specific moldovenesc (velarizarea lui i prin dz sau z) și nu „romănesc”, general, nici măcar „o pronunție tipică a ruralilor” (p. 393). În privința scurtării acestor nume calendaristice grecești, invocate, se vede cât de lejer a folosit Petru Caraman termenii *hipocoristic*, *apocopă* și *derivare*, nu numai în aceste pasaje, ci în întreaga lucrare, căci ne întrebăm cum ar putea, de pildă, deriva prin apocopă *Zinuța/Zânuța* de la *Zinovia*. În fapt, numai *Zinal/Zâna* provin din scurtarea (hipocoristică³¹) prin apocopă (trunchierea unei părți finale a unui cuvânt) a numelui *Zinaida*, nu și *Zinovia*, după care urmează derivarea propriu-zisă a numelui scurtat cu sufixele *-uța* (*Zânuța*) și *-ica* (*Zânica*). Cât despre *Zinca/Zânca*, acestea sunt derivate fie într-o limbă slavă, cu sufixul *-ka* (numele există și în bulgară), fie în română, fiindcă sufixul *-ca*, împrumutat, este productiv în antroponimia noastră, cf. *Anca*, *Ilinca*, *Leanca* și altele (Graur 1965: 62), chiar dacă Petru Caraman presupune că de la *Zâna* nu s-ar fi putut forma un hipocoristic cu acest sufix, fiindcă „prea ar fi

³¹ *Vasea* și *Sile* sunt hipocoristice ale lui *Vasile*, dar *Vasiluța* sau *Vasilică*, derivate de la numele de bază, deși diminutive, nu sunt hipocoristice (nume specifice vorbirii copiilor mici, care scurtează cuvintele, nu le amplifică).

fost autohton prototipul, pentru a se asocia armonios cu astfel de sufix” (p. 393). Așadar, distincțiile dintre hipocoristice și diminutive, formulate judicios de Al. Graur (1965: 57–67), trebuie păstrate în orice analiză lingvistică, nu numai etnologică, a numelor proprii de persoane.

Partea a doua a lucrării (p. 395–746), de întindere aproape egală cu prima parte, este consacrată antroponimiei slave, prioritar cea sud-dunăreană, ce ilustrează aceeași temă a frumuseții. Și aici, dimensiunile studiului se explică prin numărul mare de citate din literatura folclorică și prin listele nesfârșite de atestări documentare ale numelor studiate. Nu putem aprecia valoarea și originalitatea acestei cercetări, lipsindu-ne cunoașterea de ansamblu a preocupărilor lingviștilor balcanici în domeniul antroponimiei, dar vom reține doar acele informații care pot interesa și onomastica românească, fiindcă relațiile istorice și lingvistice dintre spațiul românesc și lumea slavă sunt deja o temă frecventată. Studiul lui Petru Caraman constituie încă o contribuție notabilă la adâncirea cunoașterii problemei. În principiu, concluzia este cea așteptată, anume că fenomenul studiat în cultura românească are puternice similitudini cu lumea balcanică, slavă și grecească (p. 395).

Astfel, numele satului Crăsani din județul Ialomița are baza în antroponimul *Crăsan* < *Crasu*, de origine sud-slavă, nume cu tema *kras-* ‘frumos’ (p. 412), regăsită și în numeroasele *Crasne* de pe teritoriul românesc; de la sl. *lěp-* > n. pers. *Lepa*, *Lepșan* și toponimele *Lepșa* (p. 451–454); sl. *gizd-* > *Ghizdavu* și *Ghizdăveț*, antroponim și toponim (p. 478–484); numele de persoane *Huba*, „așa de specific bulgare, sunau prea exotic – dacă nu chiar barbar – pentru urechea românească, spre a fi acceptate ca prenume” (p. 575), ca și cum *Ghizdavu* și *Lepa* ar fi „sunat” mai... nobil. Numele celor doi *Huba* menționați în documente moldovenești din 1431, 1519 și, respectiv, 1638, sunt considerate, pe bună dreptate, de origine ucraineană, având înțelesul ‘buză’³². Ipoteza unei eventuale slavizări în documentele de redacție slavonă a presupusului nume real românesc *Buză* nu poate fi prin nimic susținută (nota 783, p. 576–577). În privința ultimei atestări, trebuie precizat că Petru Caraman a citat traducerea românească a documentului datat 1638 ianuarie 25, publicată de Gheorghe Ghibănescu (1907: 70–72, nr. 38), unde numele care ne interesează a fost citit (*Ștefan*) *Huba*, fără să observe că, în textul slavon editat mai târziu de același editor (Ghibănescu 1908: 295–299, nr. CCV, cu data 1838 ianuarie 26), numele este (*Ștefan*) *Zuba*. Din eroare, la *Indicele de nume* ale volumului din seria DRH (A XXIV: 215–217, nr. 234) apar ambele sintagme, cu trimitere la același document. *Liciu(l)*, un nume destul de răspândit la aromâni și dacoromâni, cu atestări din secolele al XV-lea – al XIX-lea (p. 659–665), se dovedește a fi bg. *Личо*, un hipocoristic cu sensul ‘frumos’.

De interes sunt și două nume turcești, *Dilber* (p. 591–611) și *Güzel* (p. 612–642), ambele cu sensul aici urmărit, ‘frumos, -oasă’, și cu o importantă prezență, explicabilă, mai ales în folclorul slavilor din Bosnia, Herțegovina și Macedonia, dar și din Serbia și Bulgaria, și cu totul sporadică în basmele meglenoromâne (p. 637). La

³² N. A. Constantinescu (1963: 439, s.v. *Huba*) îl pune, eronat, în relație cu apel. *hulubă*.

nordul Dunării, Petru Caraman crede a identifica urmele prenumelui *Güzel* în numele *Ghizela* al unei țigănci din satul Mândra, din Țara Oltului (informație comunicată de Ștefan Pașca, în cunoscuta sa lucrare). Acesta i-a indicat originea germană (*Gisela*). Considerăm că folosirea acestui nume calendaristic catolic la sașii și maghiarii transilvăneni, în pronunția *Ghisela* (cf. și Ionescu 2001: 196, s.v. *Gisel*), este un motiv temeinic pentru etimologie. Petru Caraman combate această explicație, fără să argumenteze de ce germ. *Gisela* nu poate fi etimonul (p. 638), propunând, desigur, un prototip [= numele de bază] neatestat, „o formă româniată a unei variante balcanice *Ghiuzela < t. *güzel*”, prenumele țigănesc *Ghiza-Ghizica fiind „un corespondent perfect al prenumelui fem. bulgar Гюза” de originea discutată (p. 638–639). De ce, cu o singură atestare, *Ghizela* ar fi un nume specific țigănesc, și încă vechi, din vremea când țiganii cutreierau Peninsula Balcanică, nu ni se spune³³. După Petru Caraman, modificarea fonetică *ü* > *i* s-ar explica prin aceea că „pentru urechea românului, grupul *gü* într-o asemenea poziție [?] avea o rezonanță cu totul exotică” (p. 639–640). Considerăm că, în această dispută etimologică, soluția corectă este aceea a lingvistului clujean și nu a folcloristului ieșean, care invocă adesea impedimente de natură „exotică”, pentru a motiva fenomene pur lingvistice, mai exact articulatorii. Un argument contrar, cu adevărat obiectiv, și nu impresionist, la reconstrucțiile speculative ale lui Petru Caraman, este acela că, dimpotrivă, regula acomodării majorității cuvintelor și numelor turcești intrate în limba română constă în rostirea diftongată a vocalelor *ö*, *ü*. De pildă, oclusivele velare *c* (*k*, *q*), *g* + *ö*, *ü* au fost interpretate și rostite ca *c*, *g* + *io* (*k'o*, *g'o*) și/sau *iu* (*k'u*, *g'u*). Exemplele sunt numeroase și la îndemână: *köçk* > *chioșc*, *kör* > *chior*, *göden* > *ghiuden*, *göl* > *ghiol*, *gönder* > *ghionder*, *gördum* > *ghiordum*, *götürü* > *ghiotura* și altele, precum și *külhan* > *chiolhan*, *küzdän* > *ghiozdan*, *gülle* > *ghiulea*, *gürülü* > *ghiurghiului*, *güveç* > *ghiuveci* etc. Pronunția acestor vocale ca *i* sau *o/u* este mult mai rară (Pușcariu 1994: 209–210) și ulterioară, impusă ca normă literară, ca în *köfte* > *chiufteal/chiftea*, *ghiozdan/ghizdan*, *ghiuveci/ghiuvaci/ghiveci* (cf. și *tütüm* > *tiutium/titium*, popular / *tutun*, literar).

Un alt nume, *Ghizălia*, cunoscut ca supranume în satul natal al autorului, Vârlezi, județul Galați, este etimologizat în aceeași manieră, cu ipoteza unui etimon tătarăsc, dar fără să se explice și finala *-ia*, care nu este un... apendice neglijabil. Pentru noi, numele este o poreclă obscură.

Neașteptat, pentru un cercetător atât de informat (dar cu stângăcii în analiza lingvistică), cum a fost Petru Caraman, este modul în care a abordat ultimul nume din această serie. Câteva persoane din Moldova, menționate în documente din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (cel mai cunoscut fiind panul Ion Caraghiuzel, din sfatul lui Bogdan-voievod Lăpușeanul) și începutul veacului următor în forma *Carachiuzăl*, *Caraghiuzel* și alte variante grafice, sunt presupuse a avea nume de origine turcă sau tătară, compuse din tc. *qara* ‘negru’ + *güzel* ‘frumos’, desemnând,

³³ Într-o listă de peste 1700 de nume de țigani și țigănci, atestate în vechile documente moldovenești, nu se regăsesc *Ghizela* sau *Ghiuzela* (Gonța 1995).

desigur, un bărbat brunet și frumos. Trebuia doar imaginat un scenariu denominativ în care un român neaoș și creștin a putut impresiona pe niște denominatori străini, pentru a-i da acest nume. Aceeași etimologie o găsim și la N.A. Constantinescu (1963: 230, s.v. *Cara*), necitat de Petru Caraman. De data aceasta, nu o dificultate fonetică este impedimentul acestei etimologii, ci una privind formarea cuvintelor și a numelor, fiindcă în limbile turcice, deși aglutinante, nu se alipesc pur și simplu două adjective într-un fel de compus antroponimic fără determinat. Ca urmare, o propunere etimologică fără impedimente este următoare: tc. *karagöz* ‘ochi negri’³⁴ > *caraghioz* (desemnând un personaj comic, un măscărici în teatrul cu păpuși oriental, cunoscut și în spectacolele de bălci din țările române³⁵, precum și la curțile domnilor sau ale unor mari boieri, potrivit informației transmise de D. Cantemir – Șăineanu 1900 II: 88) > n. p., poreclă rom. *Caraghioz > derivat diminutival rom. *Caraghiozel*. Nu este exclusă nici prezența în Moldova, în secolul al XVI-lea, a numelui turcesc *Karagöz*³⁶, adoptat în împrejurări similare celor care motivează și alte vechi nume personale de origine turcă otomană, precum *Caraman*, *Caracaș*, *Caraba* și altele. Astfel, nu mai este nevoie de un efort suplimentar pentru a imagina un tânăr brunet și frumos, purtător al numelui *Caraghiuzel*.

Ultimele nume studiate în această amplă lucrare sunt formate de la radicalul *строй-* (p. 673–746), cu unele rezultate interesante. Mai întâi, urmărind, cu un bogat material folcloric, semantica termenilor și numelor formate de la această temă, Petru Caraman conchide că sensul primar „de ordine, de proporție și de simetrie, adică de armonie a elementelor ce alcătuiesc un întreg” (p. 673), sens de altfel cunoscut lexicografilor și onomasticienilor, a fost asociat, la numele de persoane, cu frumusețea fizică. La slavii vechi, numele sunt atestate în forme compuse și simple, precum *Stroislav(a)*, *Strojimir(a)* și, respectiv, *Stroje*, acesta cu variante și derivate: *Strojko*, *Stroilo*, *Strojek*, *Stroyec*, *Strojinski* etc. Faptul cel mai surprinzător este constatarea că aceste nume, inclusiv cele feminine, au ieșit demult din uz la sârbo-croați și la bulgari, dar s-au păstrat la românii nord-dunăreni, cea mai veche prezență fiind *Спойна*, în *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, iar *Stro(i)e*, cu variantele și derivatele *Stroia*, *Stroiu*, *Stroici*, *Stroescu*, *Stroilă* și altele, a rămas familiar până astăzi, ca nume de familie. Numeroasele sate *Stroiești*, din Moldova (11, unele dispărute), Muntenia și Oltenia, precum și alte toponime minore, indică frecvența mare a acestui nume personal în trecut. Este remarcabilă, de asemenea, vechimea antroponimului, considerat a fi printre cele mai timpurii nume împrumutate de la slavii meridionali (p. 742–743), deși nu este atestat și la românii sud-dunăreni.

Toate aceste nume au fost deja explicate în alte lucrări, mai vechi și independente de cercetarea lui Petru Caraman, ale lui Vasile Bogrea, Al. Graur,

³⁴ Citat și de Constantinescu 1963: 230, s.v. *Cara*, în legătură cu n.p. *Caraochea*, *Caraochi*, care ar fi traduceri pe jumătate a tc. *karagöz*. Desigur, acest cuvânt nu poate explica și numele *Caragos*, astfel încât îndoiala autorului, marcată de un (?), este superfluă.

³⁵ Despre acest personaj, vezi pe larg Șăineanu 1900 I: CXXIII–CXXVIII.

³⁶ Sunt cunoscuți, de pildă, *Karagöz Mehmed pașa*, beilerbei de Karaman (1485), și *Karagöz Ahmed pașa*, beilerbei al Anatoliei (1511) (Decei 1978a: 141, 146).

E. Petrovici, I. Bilețchi-Albescu, dar mai ales ale lui N. Drăganu și Ștefan Pașca, cu etimologii folosite și citate în sintezele lexicografice datorate lui: N.A. Constantinescu 1963: 252, s.v. *Crasu*, unde, însă, etimonul *krasa* are sensul ‘podoabă’ în slava veche și ‘șarpe’ în bulgară; 283, s.v. *Ghizdav*; 439, s.v. *Huba* și *Hubăe*, cu etimologia mold. *hulubă*, desigur eronată; 309, s.v. *Lepa*; 310, s.v. *Liciul* (cu etimologie greșită, după G. Weigand); 378, s.v. *Stroe*; Iordan 1983: *passim*; Iordan 1963: 113, sub *Frumoasa*; 512, sub *Ghizdăveața*. De aceea, caracterul de noutate a lucrării lui Petru Caraman este încă o dată estompat, deși în analizele detaliate ale cercetării numeroase puncte de vedere personale sunt de reținut.

Publicarea textului scris, redactat de-a lungul a peste trei decenii, de dimensiuni împovăraătoare, cu adăugiri succesive și cu sute de exemple, cuvinte și citate în diverse limbi slave, cu alte dificultăți semnalate în *Notă asupra ediției* (p. 25–28), a fost posibilă numai prin coordonarea efortului mai multor colaboratori, îndeosebi pentru culegerea computerizată. Realizarea finală este onorabilă, dar nu chiar „la nivelul tuturor exigențelor” (p. 28). Dată fiind marea întârziere a publicării textului, se impunea, dacă nu o ediție critică, măcar una adnotată, care să evidențieze câștigurile de cunoaștere pe care le aduce investigația lui Petru Caraman, destul de multe afirmații ale sale fiind deja infirmate de cercetările mai noi. O deficiență importantă a acestei ediții constă în scrierea tuturor numelor și cuvintelor din documentele de redacție slavonă cu caractere ale alfabetului rus modern, deși Petru Caraman a caligrafiat totdeauna clar slovele, așa cum se poate constata imediat în fotocopiile unor pagini ale manuscrisului (p. 60, 160, 488). Nu se pot admite, așadar, grafiile de tipul *м• ѡръ* (p. 353), *моудр-*, *М• ѡричка* (p. 359), *Ноуноѡ* (p. 383) sau *Съна* (cu *S* latin pentru slova *dzealo*, p. 390), în loc de *МЖАРЪ*, *МОУДР-*, *МЖАРИЧКА*, *НОУНОЕ* sau *СЪНА*. Fontul Old Slavonian este oricând accesibil. Fără îndoială, Petru Caraman nu ar fi fost deloc satisfăcut, văzând că numeroasele exemple date în bulgară, sârbă sau ucraineană au fost redactate nu în alfabetele specifice acestor limbi (care, chiar dacă pornesc de la aceeași bază chirilică, au unele caractere diferite și un desen al literei specific), ci în același set chirilic aproximativ, pe baze rusești, laolaltă cu numele și termenii slavoni sau propriu-zis rusești.

Multe semne de întrebare se ridică și în privința libertăților pe care și le-au luat editorii față de textul scris original al lui Petru Caraman. Din *Nota asupra ediției* (p. 27) ar trebui să înțelegem că au fost operate doar actualizări ale ortografiei, practică perfect justificată, precum și câteva înlocuiri ale unor regionalisme, puține și „strecurate incidental în expunerea autorului”, cu variante literare recomandate astăzi. În realitate, intervențiile par a fi mult mai radicale, vizând înseși particularitățile limbii lui Petru Caraman, fiindcă, de exemplu, înlocuirile: *personagii* cu *personaje*, *humoristic* cu *umoristic*, *cânticel* cu *cântece* (p. 27) sau *mănăstire* cu *mănăstire*, *strein* cu *străin* și, mai ales *Sârbia* cu *Serbia* (*passim*) nu reprezintă doar o simplă modernizare ortografică, ci o alterare a specificului limbii unui autor format și afirmat în anume context istoric. Pentru comparație, trimitem pe cititori la edițiile unor lucrări ale lui Alexandru Philippide, lingvist cu o pregnantă expresie moldovenească, pentru a constata modul profesionist

al selectării faptelor de limbă păstrate și a celor modificate³⁷, rezultatul fiind un text perfect acceptabil pentru cititorul actual, fără să se piardă mărcile individualității lingvistice ale unui savant de... modă veche, ca și Petru Caraman. Neavând posibilitatea confruntării textului recent tipărit al etnologului ieșean cu manuscrisul original, observ, examinând doar una (p. 60) dintre cele patru fotocopii publicate, că pasajul „de la Alexandru Iliș, care întărește tot o moștenire de moșie, în satul Vladimir din jud. Gorj, mai multor persoane. Printre acestea e și o femeie – designată prin respectivul nb. – pe care o instalează în posesiunea acordată însuși tatăl ei” devine „de la Alexandru Iliș Voievod, care de asemenea întărește o moștenire de moșie, în satul Vladimiri din jud. Gorj, mai multor persoane. Printre acestea se află și o femeie – designată prin respectivul nume – pe care o instalează însuși tatăl ei în posesiunea acordată de dânsul”; textul „E interesant de relevant că aceste nume se continuă totuși, în anumite funcții, până-n vremea noastră [...]” este astfel „îmbunătățit”: „Demn de relevat este faptul deosebit de interesant că aceste vechi nume se continuă, în anumite funcții, până-n vremea noastră [...]” (p. 51). Asemenea intervenții, prin nimic justificate, afectează nu numai intențiile stilistice ale autorului, dar pot altera chiar sensul informației. Astfel, numele satului Olteni, azi în comuna Bujoreni, județul Vâlcea, menționat în anul 1565, a fost „corectat” ca *olteni*, fiind considerat, greșit, ca substantiv comun (p. 51). Este evident faptul că normele editoriale declarate au fost cu mult transgresate, încât ne putem întreba cum ar fi reacționat Petru Caraman la „îndreptarea” textului său. Chestiunea privește întreaga operă a lui Petru Caraman apărută postum³⁸, iar un răspuns mai exact va fi posibil doar când manuscrisele savantului vor fi accesibile și altor cercetători.

O dificultate pe care orice editor cu greu ar fi depășit-o în totalitate a fost aceea a identificării surselor citate de autor cu sigle proprii, neadunate într-o *Bibliografie*, unele suficient de transparente, altele presupunând deducția intuitivă și căutarea titlurilor sugerate și, în sfârșit, aproximativ o treime din numărul acestora urmând a fi reconstituită de către cei interesați de o verificare specială a trimiterilor. Ele sunt sigle și abrevieri de titluri de articole, studii și materiale documentare, istorice și folclorice risipite prin publicații periodice bulgărești, sârbești sau croate, ce ar trebui căutate în marile biblioteci de la Sofia, Belgrad, Zagreb și București. De aceea, trebuie apreciat efortul editorilor de a rezolva mulțumitor această problemă, stăruință reflectată în completarea titlurilor la 238 de

³⁷ *Opere alese. Teoria limbii*, editate de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, cu un studiu introductiv și comentarii de G. Ivănescu, București, Editura Academiei, 1984, p. LI–LV, și *Istoria limbii*, ediție critică de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu, Iași, Editura Polirom, 2011, p. XLIII–XLV.

³⁸ Un exemplu frapant de modernizare inacceptabilă a lexicului lui Petru Caraman este, de pildă, înlocuirea declarată în *Notă asupra ediției* (p. 17) a etnonimelor *bialoruși*, *hrvați* sau *horvați*, *latiși*, *litvani* și *maloruși* cu *bieloruși*, *croaiți*, *letoni*, *lituanieni* și *ucraineni* în ediția îngrijită de Ion H. Ciubotaru a lucrării *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005. Erudiția lingvistică proprie lui P. Caraman nu implică neapărat un public cititor incapabil să recepteze o terminologie specifică trecutului cultural românesc.

unități bibliografice abreviate. Adăugăm, la lista editorilor, următoarele titluri lipsă, pe care le-am găsit cu relativă ușurință, fără prea mare risipă de timp:

- AL „PR” = „Anuarul Liceului «Petru Rareș»” din Piatra-Neamț.
 ALS = „Anuarul Liceului «Principele Nicolae»” din Sighișoara.
 AM-LN și De la Acad. Mih. la L.N. = *De la Academia Mihăileană la Liceul Național. 100 de ani (1835=1935)*, Iași, 1936.
 AȘPF Lugoj = „Anuarul Școlii Profesionale de Fete «I. Popovici Bănățeanu»” din Lugoj.
 C. Bobulescu, *Crucea de Sus* = C. Bobulescu, *Schiță istorică asupra satelor Crucea de Sus, Crucea de Jos, cu bisericile lor, cum și asupra schiturilor Brazii și Moșinoaele din județul Putna*, București, 1926.
 DSR = *Dicționarul statistic al României, întocmit pe baza rezultatelor definitive ale recensământului general al populației din 19 decembrie 1912*, I-II, București, 1914-1915.
 Fejér, *Codex dipl. Hung.*, I = György Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, I, Buda, 1829.
 Flor., DD, I = George D. Florescu, *Divanele domnești din Țara Românească*, I, București, 1943.
 Giurescu, MIO, II = Constantin Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, II, București, 1913.
 Hasdeu, *Strat (și substrat)* = B.P. Hasdeu, *Strat și substrat. Genealogia popoarelor balcanice*, în „Revista nouă”, V, 1892, nr. 1-2.
 Hâciu, *Aromânii* = Anastase N. Hâciu și Simion Mehedinti, *Aromânii*, Focșani, 1936.
 Iorga, *Acte rom. gr.* = N. Iorga, *Acte românești și câteva grecești din arhivele Companiei de Comerț Oriental din Brașov*, Vălenii de Munte, 1932.
 Karadja, *Doc. m. Cant. Bucov.* = Constantin I. Karadja și Marcela Karadja, *Documentele moșilor Cantacuzinești din Bucovina*, Vălenii de Munte, 1931.
 Mihályi, DM = Joan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900.
 Mircea, *Cat.* = Ion-Radu Mircea, *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului (1369-1600)*, I, București, 1947.
Mon. Pol. hist., V = *Monumenta Poloniae Historica*, V, Lwow, 1888.
Mon. spect. hist. slavorum merid., XXVII = *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium*, XXVII, Zagreb, 1895.
Quellen și Quell. = *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, I-VIII, Kronstadt, 1886-1926.
 PPP, *Doc. Mih. și Doc. Mih. Vit.* = P.P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936.
 I. Pușcariu, FNR, I = Ioan Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile românești*, I, Sibiu, 1892.
 RAD LXXXII = *Rad jugoslovenska Akademija*, vol. 82, Agram, 1886.
 Rechn., *Herm.*, I = *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt*, în *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens und der sächsischen Nation*, I, Hermannstadt, 1880.
 RI, VI = „Revista istorică”, București, VI, 1920.
 SAR tel., Buc. și Buc(urești), SAR tel. = Societatea Anonimă Română de Telefonie, București (cartea abonaților, 1945, 1947).
 Schulze, *Gesch. lat. Eig.* = Wilhelm Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, în „Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse”, V, 1933.
Siebenbürgen, I = Ungarischen historischen Gesellschaft, *Siebenbürgen*, Budapesta, 1940.
 Solmesn [sic!], *Indog. Eig.* = Felix Solmsen, *Indogermanische Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte*, Heidelberg, 1922.
 Ștef., *Tism.* = Alexandru Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909.
 Weig., B-A, IV și G. Weig., *Bukarest*, cf. B-A, IV = Gustav Weigand, *Bukarest, Satmar*, în „Balkan-Archiv”, IV, Leipzig, 1928, p. 178-180.

Wenzel, *Cod. Dipl. Arpad.* = Gusztáv Wenzel, *Codex Diplomaticus Arpadianus continuatus: Arpádokori új Okmánytár*, Pesta, 1864.

Wg., *Blg. R(u)fn.* = G. Weigand, *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig”, XXVI-XXIX, 1921, p. 104-173.

Unele titluri sunt abreviate sau siglate de Caraman în mod diferit. Adăugăm aici doar pe cele care lipsesc din *Bibliografie*, dar apar în notele de subsol:

Arbore, *Bas.* și *Arb. Bas.*; Bălan, DB și Bălan *Dbuc.*; N. Dens., *Mon.* și *Dens., Mon. Fäg.*; Drăganu, *Rom. v. IX-XIV* și *Rom. în veac. IX-XIV*; Fr., DTSR și Frunz., *Dict. top.*; Ionescu-Daniil, *Culeg. desc.* și Ionescu-Dan., *Culeg. desc.*; Iorga, *St. și St. doc.* (nu numai I-II, 1901, ci și alte vol. citate: VII); Mikl., *Bild. sl. PN. u. ON.*, *Bild. sl. Pers., ON aus Pers.* [sic!] și *Bild. sl. PN.*; Milkl., *Lex. PGL* și *Lex. paleosl.*; Pascu, SR și *Suf. rom.*; Pavlescu, EMB și *Ec. bresl.*; Rj. *hrv. illi srp. jez. Jugosl. ak. și Rj. Ak. Zagr.*; L. Șăin. DULR și Șăineanu, *Dict. univ.*; *Uricariul* și *Codr., Uric.*; Zenker, DTAP, TAPWb. și TAP.

*

În concluzie, lucrarea lui Petru Caraman se înscrie în șirul contribuțiilor notabile ale științei onomastice românești, propunând nu o „viziune” nouă asupra domeniului, ci un material bogat, ilustrativ pentru o temă restrânsă, cu opinii și interpretări proprii ale etimologiilor, unele neconvingătoare, într-o prezentare succesivă a inventarului antroponimic identificat în spațiul românesc și slav balcanic, din care rezultă o mentalitate denominativă identică. Sperăm că o analiză obiectivă a cărții, precum am încercat în paginile de mai sus, și selectarea informațiilor utile pentru viitoare studii vor pune surdina unor recomandări encomiastice și cu iz protocronist inutile, precum și acelea referitoare la *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, „o lucrare de-a dreptul legendară, de o vastitate impresionantă, unică în context românesc și european” (p. 25). Orice carte este unică în felul ei, iar unele pot deveni legendare numai dacă nu sunt citite cu discernământ critic. Statura cărturarului Petru Caraman se conturează mai realist și mai adecvat numai printr-o evaluare obiectivă și admirativ-temperată a operei sale.

BIBLIOGRAFIE

- Benveniste 2005 = Émile Benveniste, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, traducere, note și postfață de Dan Slușanschi, București, Editura Paideia.
 Bureța 1994 = Emilian N. Bureța, *Contribuții la studiul toponimiei românești*, Craiova, Editura Universitaria.
 CADE = I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, [1926-1931].
 Candrea 1928 = I.-A. Candrea, *Iarba fiarelor. Studii de folclor*, București.
 Caraman 1943 = Petru Caraman, *Les bases mystiques de l'anthroponymie*, „Balcania”, VI.
 Caraman 1970 = Petru Caraman, *L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine*, în *Actele celui de al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, I, București, Editura Academiei, p. 1107-1113.
 Ciobanu 1984 = Veniamin Ciobanu, *Din nou despre „lupta de la Plonini”*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XXI.

- Ciubotaru 2008 = Ion H. Ciubotaru, *Petru Caraman. Destinul cărturarului*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Constantinescu 1963 = N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic român*, București, Editura Academiei Române.
- Coșeriu 2009 = Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său*, antologie, argument și note de Dorel Finaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Dauzat 1932 = Albert Dauzat, *Les noms de personnes. Origine et évolution*, ediția a 4-a, Paris.
- Decei 1978a = Aurel Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Decei 1978b = Aurel Decei, *Relații româno-orientale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Densusianu, *Concordanțe* = Ovid Densusianu, *Concordanțe lingvistice și folclorice*, curs ținut în anii 1924 și 1925 la Facultatea de Filozofie și Litere din București.
- Drăganu 1933 = N. Drăganu, *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București.
- DRH A XXIV = *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, XXIV, întocmit de C. Cihodaru și I. Caproșu, București, Editura Academiei Române, 1998.
- DTRO I = *Dicționarul toponimic al României. Oltenia*, vol. I, A–B, sub redacția lui Gheorghe Bolocan, Craiova, Editura Universitaria.
- Fick 1894 = August Fick, *Die Griechischen Personennamen nach ihrer Bildung erklärt und systematisch geordnet*, Göttingen.
- Frazer 1980 = J.G. Frazer, *Creanga de aur*, I, traducere de Octavian Nistor, București, Editura Minerva.
- Ghibănescu 1907 = Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, Iași.
- Ghibănescu 1908 = Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V, Iași.
- Gonța 1995 = Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV–XVII (1384–1625). Indicele numelor de persoane*, ediție de I. Caproșu, București, Editura Academiei Române.
- Gorovei 1973a = Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan, întemeietorii Moldovei*, București, Editura Militară.
- Gorovei 1973b = Ștefan S. Gorovei, *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, X.
- Gorovei 1976 = Ștefan S. Gorovei, *Mușatinii*, București, Editura Albatros.
- Gorovei 1993 = Ștefan S. Gorovei, în *Genealogia domnilor Moldovei din veacul XIV*, din „Arhiva Genealogică”, V, nr. 1–2, p. 625–630.
- Gorovei 1997 = Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Graur 1929 = Al. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris.
- Graur 1965 = Al. Graur, *Nume de persoane*, București.
- Heintze, Gascorbi 1922 = A. Heintze, Paul Gascorbi, *Die deutsche Familiennamen, geschichtlich, geographisch, sprachlich*, Halle.
- ILR II = * * * *Istoria limbii române* (tratat), București, Editura Academiei, vol. II, 1969.
- Ionescu 1975 = Cristian Ionescu, *Mica enciclopedie onomastică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ionescu 2001 = Cristian Ionescu, *Dicționar de onomastică*, [București], Editura Elion.
- Iordan 1963 = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei.
- Iordan 1983 = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Iorga 1934 = N. Iorga, *Numele de botez la români* (conferință ținută la Institutul Sud-Est European la 18 mai 1934), București.
- Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea.
- Keintzel-Schön 1976 = Fritz Keintzel-Schön, *Die siebenbürgisch-sachsische Familiennamen*, București–Köln–Wien.

- Lévi-Strauss 2011 = Claude Lévi-Strauss, *Gândirea sălbatică*, traducere de I. Pecher, ediția a 2-a, Iași, Editura Polirom.
- Mauss, Hubert 1996 = Marcel Mauss, Henri Hubert, *Teoria generală a magiei*, traducere de Ingrid Ilinca și Silviu Lupescu, Iași, Editura Polirom.
- Meillet 1926 = A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale* (1921), Paris, ediția a 2-a.
- Niceforo 1912 = Alfredo Niceforo, *Le génie de l'argot*, Paris.
- Papacostea 1965 = Șerban Papacostea, *Un călător în țările române la începutul veacului al XV-lea*, în „Studii. Revistă de istorie”, 18, nr. 1.
- Papacostea 1999 = Șerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, București, Editura Corint.
- Pastoureau 2004 = Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, traducere de Em. Galaicu-Păun, București–Chișinău, Editura Cartier.
- Petrovici 1970 = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, Editura Academiei Române.
- Petrovici 1970 = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, volum îngrijit de I. Pătruț, B. Kelemen, I. Mării, București, Editura Academiei.
- Pușcariu 1976 = Sextil Pușcariu, *Limba română*, I. *Privire generală* (1940), București, Editura Minerva.
- Pușcariu 1994 = Sextil Pușcariu, *Limba română*, II. *Rostirea*, București, Editura Academiei Române.
- Rezachevici 1984 = Constantin Rezachevici, *Stema cu „capete de negri”. Înlăturarea unei legende din heraldica românească nord-dunăreană*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XXI.
- Rosetti 1968 = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, Editura pentru Literatură.
- Russu 1959 = I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, Editura Științifică.
- Russu 1969 = I.I. Russu, *Ilirii*, București, Editura Academiei.
- Russu 1981 = I.I. Russu, *Etnogeneza românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Scriban 1939 = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași.
- Șăineanu [1929] = L. Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a 6-a, București.
- Șăineanu 1900 = L. Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturii române*, I–II, București.
- Șimanschi 1984 = Leon Șimanschi, *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului XIV*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XXI.
- TTRM I₂ = *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Repertoriul istoric al unităților administrative teritoriale (1772–1988)*, vol. I, partea a 2-a, București, Editura Academiei Române, 1992.
- TTRM I₄ = *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*, vol. I, partea a 4-a, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005.
- Vulcănescu 1970 = Romulus Vulcănescu, *Antroponomia în „obiceiul pământului”*, în *Actele celui de al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, I, București, Editura Academiei Române, p. 1099–1103.

ANTHROPONYMY, ETHNOLOGY AND HISTORY. PETRU CARAMAN'S CONTRIBUTIONS

ABSTRACT

The last unpublished work by Petru Caraman, one of the scholars of Iasi – *Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponomie la români și în sud-estul Europei. Prolegomene la studiul numelui personal* (2011) [The Concept of Human Beauty as Reflected by the Anthroponomy of Romanians and of the South-Eastern Europe. Prolegomena to the Study of Personal Name] – was intended as part of an ample research regarding Romanian anthroponomy in South-European context. The ethnologist's concerns for this theme represent stages in a project reconstituted out of manuscripts in different phases of elaboration. The already published studies *Cum nu trebuiesc*

editate vechile manuscrise slavo-române (1941, published in 1996) [How the Old Slavo-Romanian Manuscripts Should Not Be Edited], *Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolégomènes à l'étude des noms personnels roumains* (1943) and *L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine* (1970) contain both new observations and disputable opinions. The main idea of the recently published work reveals the ancient and mystical belief as the basis of the popular mentality that determines the choice of the name of the baptized child with a good omen purpose. The author chose out of the themes offered by individual (personal) archaic popular names only that of concrete beauty as humans' ideal. The good omen nature of some individual names as the reverse of linguistic taboo had been acknowledged and noticed by linguists and ethnologists long before P. Caraman; he accomplished a monographic and comparative approach of the already mentioned theme with a folkloric and historical documentation displaying an impressive polyglot erudition. In the study from 1943 the author indicated only a few good omen names with a certain frequency in the Romanian anthroponymy, too (*Pamfil*, *Pantazi*, *Polizu*, *Polihroniade*, *Zosima*, from Greek, and *Dabija*, Slavic) while in the recently published book he studies largely Romanian forenames (with gender and derived forms) *Frumosul*, *Mușat*, *Bucur*, *Mândrul*, *Drăgușul*, *Mirea*, *Zâna*, Slavic forenames (with derivatives) *Crasna*, *Lepa*, *Ghizdav*, *Hubav*, *Leap*, *Liko*, *Chipra* and the derivatives from *Stroi-*, as well as *Dilber* and *Ghiuzel*, Turkish names that denote the ideal of physical human beauty, especially female beauty. Petru Caraman is concerned with the identification of forenames attested as such but also as appellations or family names (usually patronymic) some of them in a toponymical function according to their territorial distribution, even dialectal, of formal versions, considered and called *hypocoristic*. He offers the reader a minute and scholarly work, sometimes cautious because of assumed uncertain solutions, presented as hypotheses. Some suggestions cannot be accepted as in the case of the supposed attestation of the forename *Frumuseaia* through a homonymous hydronym or in the case of the oiconymic plural *Frumușelele* explained through the primitive humans' mentality that used to personify waters as folkloric beings called *Frumoasele*. Neither the family name *Fruman*, a Saxon name of a denationalized family of Râșinari can be admitted as a derivative with the anthroponymical suffix *-an* from *Frumu*.

Three ample chapters are dedicated to the names *Mușat-Mușata*, *Mușu-Mușă* and their derivatives in a chronological, dialectal and sociolinguistic approach with interesting observations regarding their circulation in the Romanian and Southern Danubian regions. A hardly acceptable etymological suggestion is the derivation of the name of the plant *mușeșel* [chamomile] from the personal name *Mușeșel* not from the adj. *mușat* 'frumos' [beautiful] as most of the Romanian language lexicons indicate. Another chapter approaches a problem of medieval history generated by an error of translation from the Slavic language of the name *Mușatin* that led to the assumption of a non-existent character and to different hypotheses regarding the genealogy of the first Moldavian rulers.

The chapter *Bucur-Bucura and their Derivatives* communicates some observations with a certain linguistic and historic concern. Starting from the meaning of 'frumos' [beautiful] rendered by the Alb. appellative *bucurë* and from the old and circulated *Bucur* person name, Petru Caraman considers that in Romanian, too, the not certified adjective **bucur* and the anthroponym *Bucur* might have had the same meaning initially with a subsequent semantic evolution. One can also appreciate the conclusions that *Bucur* was wider spread in Transylvania and Muntenia where it still preserves its family name function while it has almost disappeared in Oltenia and it diminished its use in Moldavia. Anthroponyms and toponyms from Bulgaria, Serbia, Bosnia, Montenegro, Greece, Albania and Moravia are indexed too, all of them having the Rom. *Bucur* as a base form thus proving the presence of the Romanians mainly as shepherds in these regions. The analysis of the names *Mândrul-Mândra*, *Drăgușă-Drăgușul*, *Mirea* and *Zâna* incites many other observations. For example, the scholar highlights the meanings 'orgolios' [conceited] and 'frumos' [beautiful] of the adjectival appellation *mândru*, *-ă* and of the corresponding anthroponyms that appeared in Romanian, the Old Slavic etymon and the forms from the modern Slavic languages having only the meaning 'înțelept' [wise]. Difficult and with uncertain etymology have the name *Mirea*, with the derivatives *Mireuș(ă)*, *Mirăuș(ă)* that can be connected either with the adjective **mire* 'frumos' [beautiful] reconstituted through Albanian (*mire*), or with the noun *mire* [groom], created through noun derivation and with an explicable semantic evolution, either with a Slavic hypocoristic from *Mirolav*, or from other names

with the Slavic theme *mir-*. Petru Caraman analyzes attentively the derivatives and the suffixes choosing reasons to connect the anthroponym *Mirea* with the Old Romanian adjective meaning 'frumos' [beautiful].

The last name studied, *Zâna*, offers other observations, some of them available, some of them amendable. So, the fact that this anthroponym is very rarely attested might be explained by the reluctance and even its repudiation as a Christian name by the church, being the name of a pagan divinity. But some inaccuracies appear while explaining the current forenames *Zâna*, *Zânușă*, *Zânică*, *Zâncă* considered hypocoristics of the calendar names *Zenovia* and *Zenaida*.

The second part of this work is dedicated to the Slavic anthroponymy, priority having the South Danubian one, illustrating the same theme of beauty. Some information refers to Romanian onomastic area, too, because the phenomenon studied in the Romanian culture has similarities with the Balcanic, Slavic and Greek world. Very interesting are the Turkish names *Dilber* and *Güzel*, both of them meaning 'frumos, -ă' [beautiful] and with significant presence especially in the Slavic folklore from Bosnia, Hertzegovina and Macedonia, but also from Serbia and Bulgaria, and very sporadically in the Megleno-Romanian fairy-tales. Petru Caraman considered he identified the traces of the forename *Güzel* in the names *Ghizela* and *Caraghiuzel* in the north of the Danube but the reasons are inconsistent.

The manuscript text, written along three decades and having burdensome dimensions, raised many problems satisfactorily solved but we also find deficiencies derived from an insufficient philological training of the editors.

Key-words: *anthroponymy, physical human beauty, good omen names, hypocoristic, genealogy.*